

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Spolupráce MŠ a center EVVO v Jihočeském kraji

bakalářská práce

Autor práce: Denisa Štenglová

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika

Vedoucí práce: Ing. Renata Švestková, Ph.D.

Datum odevzdání práce: 2. 5. 2013

Abstrakt

Ve své práci se zabývám realizací environmentální výchovy v mateřských školách za využití spolupráce s centry EVVO (Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta) v Jihočeském kraji.

Realizace EVVO je podpořena mnoha legislativními dokumenty, např. Státním programem environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice, a zákony. V oblasti školství je EVVO jedním z průřezových témat zaneseným v Rámcových vzdělávacích programech pro všechny úrovně vzdělávání – předškolní, základní, základní s úpravou vzdělávání žáků s lehkou mentální retardací, pro obor vzdělávání základní škola speciální, pro gymnázia, pro odborné vzdělávání.

Obecným cílem environmentální výchovy je probudit v člověku zájem o přírodu a vést ho k ochraně životního prostředí.

Předškolní vzdělávání zajišťuje všestrannou péči zahrnující uspokojování přirozených potřeb, osobnostní rozvoj a vytváření předpokladů pro další vzdělávání dětí od 3 do 6 let. Mateřskou školu mohou navštěvovat také děti se speciálními vzdělávacími potřebami prostřednictvím integrace.

V Rámcovém vzdělávacím programu předškolního vzdělávání je environmentální výchova zastoupena oblastí nazvanou Dítě a svět. Ale prostupuje i ostatními oblastmi, protože se jedná o téma průřezové.

K realizaci environmentální výchovy v mateřské výchovy můžeme využít mnoha metod a prostředků. Také můžeme využít některé ze služeb center EVVO.

V Jihočeském kraji je celkem 12 center EVVO, která nabízejí své služby v rámci environmentální výchovy mateřským školám.

Cílem mé práce bylo zjistit nabídku programů a služeb center EVVO pro mateřské školy v Jihočeském kraji a zjistit, zda mateřské školy v Jihočeském kraji považují nabídky center EVVO za dostačující. Dále jsem se ještě zaměřila na realizaci environmentální výchovy u integrovaných dětí s postižením v mateřské škole a také na to, zda jsou centra ochotna a schopna své služby uzpůsobit těmto dětem. K získání výsledků jsem použila výzkum kvalitativní, metodu dotazování techniku rozhovor.

Pro oba zkoumané soubory - centra EVVO a mateřské školy, jsem vytvořila sérii otevřených otázek pro strukturovaný rozhovor.

Z výsledků vyplývá, že centra EVVO mají širokou nabídku služeb zahrnující škálu výukových programů pro mateřské školy, řadu projektů, také pořádají příležitostné akce, semináře pro pedagogy, různé přednášky, soutěže, výstavy, poskytují mateřským školám metodickou podporu, zapůjčují různé materiály a pomůcky a nabízejí poradenství v oblasti ekologické výchovy. Nejvíce využívanými centry EVVO v Jihočeském kraji jsou CEGV Cassiopeia a Ochrana Fauny ČR.

Mateřské školy jsou s nabídkou služeb center EVVO spokojeny. Na jejím obsahu by nic nezměnily. Nejvíce využívají jejich výukové programy a semináře pro pedagogy.

Co se týká integrovaných dětí, centra EVVO se snaží své služby maximálně uzpůsobit jejich potřebám. Mateřské školy jsou s nabídkou spokojeny a oceňují snahu center EVVO o maximální uzpůsobení služeb této cílové skupině. A ještě doplňují, že při práci s těmito dětmi je nutné uzpůsobit činnosti jejich možnostem.

V centrech EVVO převážně chybí programy cíleně zaměřené na děti s postižením, což vidím jako velký nedostatek. První vlašťovkou v Jihočeském kraji v tomto byl projekt CEGV Cassiopeia „Nevidím, neslyším, ale vím, který byl zaměřen na EVVO pro žáky s postižením ze ZŠ. Myslím si, že tato skutečnost by se měla změnit. Příkladem může být projekt Zahradní terapie - Gartentherapie realizovaný obecně prospěšnou společností Chaloupky, který je zaměřen na sociální zapojení a inkluzi znevýhodněných skupin.

Environmentální výchova v mateřské škole má své opodstatnění, jak vyplývá nejen z teoretických poznatků, ale i z praxe. Dítě v předškolním věku si vytváří své hodnoty, můžeme ho tak vést k lásce a úctě k přírodě a k její ochraně.

Abstract

In my work I deal with its implementation of environmental education in kindergartens in co – operation with EETP centres (environmental education training and public awareness) in South Bohemian region.

EETP realization is supported by many legislative documents. For example: The State program of environmental education, upbringing education and education of the public in the Czech Republic and some of the laws. In the area of education is EETP centre one of the cross-section themes entered into the framework of training programmes for all levels of education: pre-school, primary, basic customization of training students with mild mental retardation, for special education elementary school, for high school, for special training.

The general objective of environmental education is to awaken in people interest in nature and lead them to the protection of the environment.

Pre-school education provides comprehensive care including satisfying natural needs, personality's development and the creation of conditions for further education for children from 3 to 6 years of age. Nursery school can also attend children with special educational needs through the integration.

In the framework curriculum of pre-school education is an environmental education represented by areas called The Child and the world. But it permeates through the other areas because this is a cross-section theme.

The realization of the environmental education in the motherly education we can utilize many methods and means. We can also use some of the services of the EETP centres.

In the South Bohemia there are 12 EETP centres that offer their services in the context of environmental education to nursery schools.

The aim of my work was to find out the offers of the programs and services for nursery schools in the South Bohemia region and determinate whether the nursery schools in the South Bohemia region consider offers of EETP centres within sufficient. Furthermore, I have focused on the implementation of environmental education for

integrated children with disabilities in nursery school, as well as to whether the centres are willing and able to adapt their services to these children. To get the result I used the qualitative research, query's method with technique interview. For both the files EETP centres and nursery school, I created a series of open questions for a structured interview.

The results indicate that the centres have a wide range of services involving a range of tutorials for nursery school, a number of projects. They also hosts occasional events, seminars for educators, various lectures, competitions, exhibitions, provide methodological support to nursery school, they lend a variety of materials and equipment and offer advice in the field of environmental education. The most widely used EETP centres in the South Bohemia region are CEGV Cassiopeia and the Protection of Fauna in the Czech Republic.

Nursery schools are satisfied with offering services from EETP centre. They would have changed nothing on its content. Most of their training programs and workshop for educators are the most widely used.

With regard to the integrated children, EETP centres are trying their services up to adapt to their needs. Nursery schools are satisfied with offer and appreciate the efforts of the EETP centres with a maximum redesign for this target group. And yet, when working with these children, it is necessary to adapt the activities to their facilities.

EETP centres mostly missing programs targeted to children with disabilities which I see as a major shortcoming. The first in the South Bohemia region in this project was CEGV Cassiopeia „I can't see, I can't hear, but I know“, that was aimed at EETP for pupils with disabilities from elementary school. I think that this should be changed. An example might be Gartentherapie, Garden – therapy project implemented by the company Chaloupka which is aimed at the social inclusion and inclusion of disadvantages groups.

Environmental education in nursery school has its substantiation as shown not only from theoretical knowledge but also from practise. A child of pre-school age creates its value, we can lead him to love and respect for nature and for its protection.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2013

.....

(jméno a příjmení)

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování vedoucí mé bakalářské práce Ing. Renatě Švestkové, Ph.D. za ochotu, trpělivost a cenné rady při psaní této práce. Také bych chtěla poděkovat mé rodině a přátelům za podporu.

Obsah

Úvod.....	10
1. Environmentální výchova.....	11
1.1 Úkoly, cíle a prostředky environmentální výchovy.....	13
1.2 Dokumenty týkající se EVVO.....	15
1.3 Státní dokumenty a environmentální výchova v MŠ	19
2. Environmentální výchova v mateřské škole.....	21
2.1 Mateřská škola a předškolní vzdělávání.....	21
2.2 Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami v MŠ.....	22
2.3 Dítě v předškolním období.....	29
2.4 RVP PV a Environmentální výchova.....	30
2.5 Realizace environmentální výchovy v MŠ.....	35
3. Střediska EVVO a jejich služby.....	42
4. Cíl práce a výzkumné otázky.....	46
5. Metodika.....	47
6. Výsledky.....	48
6.1 Výsledky souboru č. 1.....	48
6.2 Výsledky souboru č. 2.....	54
7. Diskuze.....	73
Závěr.....	77
Seznam použitých zdrojů.....	78

Seznam použitých zkratk

EVVO	Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta
MŠ	Mateřská škola
RVP	Rámcový vzdělávací program
RVP PV	Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání
ŠVP	Školní vzdělávací program

Úvod

Environmentální výchova je důležitým prvkem ve výchově a vzdělávání dětí. Je proto i legislativně podpořena (jedná se např. o Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice nebo o Zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí a další). Je jedním z průřezových témat Rámcově vzdělávacích programů. Při realizaci environmentální výchovy mohou mateřské školy využít nabízených služeb center EVVO (Environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty). V mé práci se proto budu zabývat možnostmi realizace environmentální, nebo také ekologické, výchovy v rámci spolupráce mateřských školy s centry EVVO.

Toto téma jsem si vybrala, protože si myslím, že environmentální výchova je při současném stavu životního prostředí velmi důležitou oblastí výchovy a vzdělávání a měla by být realizována již v předškolním věku dítěte, kdy se vytváří jeho osobnost a hodnoty. V tomto období si tedy dítě může vytvořit základy ekologického smýšlení a chování. Také mě zajímalo, jakým způsobem se dá tato výchova realizovat a jakými prostředky v tom může být centrum EVVO nápomocné.

Cílem mojí práce bylo zjistit nabídku programů a služeb center EVVO pro mateřské školy v Jihočeském kraji a zjistit, zda mateřské školy v Jihočeském kraji považují nabídky center EVVO za dostačující. Ke zjištění stanovených cílů jsem využila kvalitativní výzkum, metodu dotazování, techniku rozhovor. Konkrétně dotazník s otevřenými otázkami pro jeden zkoumaný soubor, centra EVVO, a strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami pro druhý zkoumaný soubor, mateřské školy.

1. Environmentální výchova

Termín **environmentální výchova** je v českém prostředí relativně nový. Předcházela mu celá řada termínů jiných. Prvním pojmem byla výchova k ochraně přírody, později výchova k ochraně přírody a k péči o životní prostředí, dále ekologická výchova, globální výchova a environmentální výchova. Dnes se stále častěji používá výchova k udržitelnému rozvoji. (JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 9)

Environmentální výchova je termín zaváděný ministerstvem životního prostředí. Odhaluje důsledky lidské činnosti, která působí devastaci a ohrožuje život na Zemi. Ukazuje možné způsoby potřebné k dosažení pozitivních změn v životním prostředí. Vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech. Má za úkol budovat v lidech pozitivní vztah k přírodě, schopnost estetických prožitků v souvislosti s přírodou, zabývá se poznáváním vztahů v přírodě a vlivem člověka na ni. Věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu. Součástí těchto postojů by mělo být i to, aby se člověk uměl omezit, odříct si, vzdát se něčeho ve prospěch budoucnosti planety. (LEBLOVÁ 2012, s. 15)

Ekologická výchova směřuje k *ekologické kultuře osobnosti* jako určitému souhrnu poznatků, přesvědčení a hodnot, umožňujících člověku chovat se a jednat v souladu s požadavky šetrného vztahu k přírodě. Osvojit si ekologickou kulturu znamená poznávat obecné zákonitosti vývoje přírody a společnosti, chápat jejich vzájemnou souvislost, uvědomit si hodnotu přírody a být přesvědčen o nutnosti harmonie ve vztazích člověka k člověku a člověka k přírodě. Ekologická výchova má tedy tři složky (roviny), a to složku poznávací, postojovou a činnostní. (HORKÁ 1996, s. 9)

EVVO je zkratka termínu Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta použitého ve Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, který byl přijat vládou v roce 2000 a k němuž byl vydán akční plán na léta 2010-2012 s výhledem do roku 2015. V roce 2008 vydalo MŠMT ČR metodický pokyn k EVVO. (LEBLOVÁ 2012, s. 16)

Český termín EVVO vychází z anglického *environmental education*, kde *environment* znamená životní prostředí a *education* se chápe jako vzdělávání, výchova a osvěta všech typů cílových skupin, tj. (JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 9)

1. **Vzdělání** je systém vědomostí, dovedností a návyků, postojů, přesvědčení a určité úrovně poznávacích sil osobnosti odpovídající potřebám společnosti a umožňující optimální utváření osobnosti. **Vzdělávání** je procesem, kterým se vzdělání nabývá. (MÁCHAL 2000, s. 17)

2. **Výchova** je proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji. Účinnost výchovy je závislá na míře interiorizace výchovných vlivů vychovávaným jedincem. Z moderního hlediska je proto výchova především procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulačnými jeho vlastní snahou stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností. (PRŮCHA a kol. 2001, s. 277 – 278) Interiorizací rozumíme obecně zvnitřňování, začleňování myšlenek, postojů, hodnot, sociálních norem do psychiky jednotlivce. (PRŮCHA a kol. 2001, s. 91)

3. **Osvěta** je tradiční termín pro nejrůznější vzdělávací a výchovné aktivity zaměřené na nejširší vrstvy populace nebo na některé specifické cílové skupiny. Nejdůležitějším prostředkem realizace osvěty jsou *média*. (PRŮCHA a kol. 2001, s. 149)

„Výchova, osvěta a vzdělávání se provádějí tak, aby vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách (§ 16 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí).“
(JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 9)

S environmentální výchovou souvisí následující **pojmy**:

Ekologie je vědou zkoumající vzájemné vztahy mezi živými organismy i vzájemné vztahy těchto organismů k jejich prostředí. Je to věda o ekosystémech. (MÁCHAL 1997, s. 16)

Ekosystémem rozumíme funkční soustavu živých a neživých složek, která zahrnuje všechny organismy na určitém území v jejich vzájemných vztazích a ve vztazích s fyzikálními a geochemickými činiteli prostředí. (MÁCHAL 1997, s. 16)

Životní prostředí nebo také životní prostředí člověka je definováno jako část zemského povrchu, ve které člověk žije, kterou přetváří při uspokojování svých potřeb a které se přizpůsobuje. Je tvořeno přírodním a společenským (kulturní, socioekonomické) prostředím, které zahrnuje prvky a složky vytvořené člověkem. (MATĚJČEK 2007, s. 130)

Ochrana životního prostředí zahrnuje činnosti, jimiž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje. (MÁCHAL 1997, s. 32)

Udržitelný rozvoj chápeme jako mezinárodně rozvíjenou environmentální strategii (OSN, 1987), která spočívá ve vzájemném sladění potřeb a požadavků environmentálních, ekonomických a sociálních. Hlavním cílem udržitelného života, jak tuto strategii můžeme také nazývat, je zachování dobré kvality a stability všech složek životního prostředí, zachování přírodních zdrojů pro budoucí generace a přijatelných podmínek jeho existence na Zemi. (MATĚJČEK 2007, s. 118)

1.1 Úkoly, cíle a prostředky environmentální výchovy

Cílem environmentální výchovy by měl být člověk s rozvinutým zájmem o přírodu, s touhou ji poznávat a potřebou ji aktivně ochraňovat s tzv. environmentální senzitivitou. (LEBLOVÁ 2012, s. 16)

Horká (1996) uvádí podrobnější třídění úkolů ekologické výchovy ve třech složkách (rovinách) následujícím způsobem:

1. V **rovině poznávací** sledujeme především rozvoj poznávacích schopností - žáci se učí pozorovat, vnímat všemi smysly, srovnávat, poznávat a hledat vzájemné vztahy,

pochopit je, porozumět jim, uvědomovat si podmíněnost a souvislosti v životním prostředí. Významným předpokladem vztahového myšlení je poznávání, pochopení a porozumění těmto okruhům problémů:

- strukturu životního prostředí (složce přírodní, kulturní – umělé a sociální)
- životním podmínkám organismů a jejich adaptaci, vztahům mezi organismy

a prostředím

- pochopení procesů, jež tvoří základ života (tok energie, koloběh látek, vzájemná podmíněnost všech organismů, vztahy v potravinových řetězcích)

- vlivu prostředí na organismy
- vlivu člověka na prostředí
- hodnotě přírody
- zásahům člověka do prostředí, do života rostlin a živočichů, včetně možnosti zmírňování, omezování, až zrušení jejich následků.

2. Pro **utváření hodnotově-orientačních vztahů** k prostředí je důležité

- osvojování etických principů jednání a chování (neničit, neublížovat, neznečišťovat prostředí, odmítat chamtivost, sobectví, vandalismus, lhostejnost)

- pochopení estetické hodnoty přírody na základě schopnosti vnímat, prožívat a hodnotit krásu přírody jako celku, zachovávat čistotu a pořádek, prosazovat vkusnost, účelnost a tvořivost při zlepšování životního prostředí

- vedení k úctě k přírodě
- využití citového zaujetí pro vše živé, péče o vše živé a neživé
- pochopení, že každá složka životního prostředí má svou funkci a hodnotu
- prosazování šetrnosti, hospodárnosti, pokory, porozumění, přátelství.

3. V **rovině činnosti (přetvářecí)** zahrnuje

- šetrné a odpovědné jednání v každodenních situacích, které lze hodnotit jako pozitivní, tedy nezátěžující životní prostředí (např. péče o rostliny a zvířata, návyky šetrného životního stylu – šetření vodou, energií, papírem apod.)

- rozvoj dovedností zaznamenávat, sbírat, třídít a prezentovat informace, projektovat, plánovat, řešit problémy, tvořivě spolupracovat s ostatními
- rozvoj a kultivace mezilidských vztahů, vyznačujících se úctou, respektem k druhým, tolerancí apod. (HORKÁ 1996, s. 19 – 20).

Metody, způsoby, organizační formy a prostředky ekologické výchovy mají mnoho společného. Jde nejen o teoretické znalosti, ale i o jejich aplikaci do praktického života a o konkrétní přímé vztahy k prostředí. Proto vyžaduje vedle účinných ústních, písemných i obrazových metod sdělování informací také možnost aktivního poznávání skutečnosti a účasti na řešení problémů životního prostředí. Vedle přednášek, besed, seminářů, výstav, filmů, konferencí, rozhlasových a televizních pořadů, článků v denním i odborném tisku jsou (zejména pro děti a mládež) důležité také exkurze, projekty zaměřené k poznávání a řešení problémů životního prostředí. Je nezbytné potřebné prostředky průběžně zajišťovat a aktualizovat. (KVASNIČKOVÁ a kol. 1998, s. 21)

„V praktické pedagogické činnosti jde o dosažení vyváženého souladu nezbytných odborných ekologických poznatků s citovými a smyslovými prožitky, které pomáhají nalézat lásku k přírodě, zvnitřňovat úctu ke všemu životu a zvyšovat úroveň mezilidských vztahů.“ (MÁCHAL 2000, s. 15)

1.2 Dokumenty týkající se EVVO

Environmentální výchovy je právně podložena několika zákony a dokumenty. Jsou to zejména tyto:

- **Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí**, který v § 16 ukládá provádět výchovu, osvětu a vzdělávání tak, aby „vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách“. (MÁCHAL 2000, s. 37)

- **Zákon č. 144/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny**, ve znění pozdějších předpisů, ukládá Ministerstvu životního prostředí a Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy povinnost spolupracovat na zajišťování ekologické výchovy a vzdělávání. (Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty 2008, s. 11)
- **Zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí**, který v § 13 ukládá Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvu životního prostředí i krajům povinnost „podporovat osvětu, výchovu a vzdělávání široké veřejnosti v oblasti ochrany životního prostředí se zvláštním zaměřením na výchovu dětí a mládeže“ a také přikazuje zajišťovat podmínky k tomu, aby byl „vytvořen a využíván systém osvojování základních poznatků o životním prostředí a jeho ochraně vycházející z principů udržitelného rozvoje a aktivních forem výchovy, osvěty a získávání informací, zajišťovaný prostřednictvím státních i nestátních organizací“. (MÁCHAL 2000, s. 37)
- **Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání**, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon), považuje za obecné cíle vzdělávání mj. získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje. (Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty 2008, s. 11)
- **Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice** (Součást implementace směrnice č. 90/313/EHS, o svobodě přístupu k informacím o životním prostředí) schválený vládním usnesením č. 1048/2000 dne 23. 10. 2000 je zásadním dokumentem pro environmentální výchovu. Kromě terminologických, legislativních a mezinárodních východisek vytváří Státní program podmínky pro spolupráci všech státních i nestátních subjektů, které se této problematice věnují. Těžiště aktivit ukládá do krajů, regionů, obcí a měst. (MÁCHAL 2000, s. 38) Strategickým cílem tohoto programu je praktické uplatňování principů (trvale) udržitelného rozvoje v celé výchovně vzdělávací struktuře společnosti. (Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice 2000, s. 9)

- **Akční plán Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice na léta 2010 – 2012 s výhledem do roku 2015** byl přijat usnesením vlády č. 1302 dne 19. 10. 2009. Tento Akční plán obsahuje soubor konkrétních opatření, která napomohou dosažení Státního programu EVVO v ČR. Část opatření se věnuje průběžné metodické, informační a finanční podpoře a vzdělávacím institucím v oblasti EVVO a jejich sítím. Zbýlá část opatření představuje nové aktivity, které pomáhají lépe nastavit systém EVVO na národní i regionální úrovni - jedná se zejména o úpravu vzdělávacích dokumentů, finančních mechanismů, sběr a distribuce dat apod. (Akční plán Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice na léta 2010 – 2012 s výhledem do roku 2015 vydaný v roce 2009, s. 2 – 3)
- **Systém podpory environmentální výchovy, vzdělání, osvěty a informování veřejnosti o stavu životního prostředí Jihočeského kraje** přijatý usnesením vlády č. 1010 ze 14. 10. 2002, které toto usnesení mění, ve znění usnesení vlády č. 96/2002 z 23. 1. 2002 vychází ze Státního programu EVVO v ČR. *Strategickým cílem EVVO Jihočeského kraje* je dosažení významných pozitivních změn v myšlení a chování lidí, které odpovídají požadavkům udržitelného života a rozvoje. Dalším cílem je, aby systém výuky na všech typech škol i organizovaná mimoškolní činnost napomáhala vytváření hodnotového žebříčku pozitivního z hlediska ochrany a tvorby životního prostředí. (Systém podpory environmentální výchovy, vzdělání, osvěty a informování veřejnosti o stavu životního prostředí Jihočeského kraje 2002, s. 6)
- **Koncepce environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO) Jihočeského kraje na období 2012 – 2020** je praktickým podkladem pro podporu a rozvoj funkčního systému EVVO Jihočeského kraje. Cílovými skupinami tohoto dokumentu jsou jak příjemci služeb EVVO, tak i jejich poskytovatelé. (Koncepce environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty Jihočeského kraje na období 2012 – 2020 vydaná v roce 2011)

- **Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)** č. j. 16745/2008 – 22 z 27. 10. 2008 informuje zřizovatele a ředitele škol a školských zařízení o EVVO a stanovuje doporučené postupy při jeho realizaci ve školách. Poskytuje návod, jakým způsobem realizovat environmentální vzdělávání ve škole a jak tuto realizaci zakotvit v dokumentaci školy. (Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, 2008)
- **Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008 – 2015)** byla schválena usnesením vlády ČR č.851/2008. Pro oblast vzdělávání představuje jeden z klíčových průřezových dokumentů, který zejména rozšiřuje zavedenou oblast EVVO o nové přístupy, témata a ekonomické a sociální rozvoje. (Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, 2008) *Hlavní cíl Strategie VUR ČR*: začlenit principy a tematické obsahy VUR jako přirozené součásti celoživotního učení do kurikulů na všech úrovních vzdělávacího systému ČR do roku 2015. (Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky 2008 – 2015 vydaná v roce 2008)
- **Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha** vznikl na základě usnesení vlády ČR č. 277 ze dne 7. 4. 1999. Bílá kniha formuje myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy. V části věnované předškolnímu, základnímu a střednímu vzdělávání se v kapitole o změně cílů a obsahů vzdělávání zmiňuje o environmentální výchově a v závěru dokumentu je environmentální vzdělávání a výchova vymezena jako jedna z oblastí vzdělávání. (Bílá kniha, 1999)
- Environmentální výchova je také součástí **Rámcových vzdělávacích programů (RVP)**. Jedná se o průřezové téma, které se promítá do Školních vzdělávacích programů (ŠVP), které si každá škola vytváří sama na základě RVP a které zahrnují veškerý obsah vzdělávání dané školy.

1.3 Státní dokumenty a environmentální výchova v MŠ

- ***Státní program environmentálního vzdělávání výchovy a osvěty v České republice*** stanovuje pro environmentální výchovu dětí předškolního věku tyto cíle:
 - přispět k vytvoření pozitivních vztahů dětí k prostředí, zejména k přírodě
 - zprostředkovat vytváření dovedností a návyků správného jednání v prostředíDále pak stanovuje tyto dílčí úkoly:
 - začleňovat aspekty environmentálního vzdělávání a výchovy do všech výchovných metod a forem
 - zdůraznit přímé poznávání okolního prostředí, kontakty dětí mezi sebou a s živou přírodou a také vytváření kladného vztahu k přírodnímu prostředí
 - využívat programy center a středisek ekologické výchovy. (Státní program environmentálního vzdělávání výchovy a osvěty v České republice 2000, s. 15)
- ***Akční plán Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice na léta 2010 – 2012 s výhledem do roku 2015*** stanovuje pro raný věk dítěte a předškolní věk vzdělávání tyto cílové stavy:
 - rodiče dětí ve věku 0 – 6 let mají dostatečné příležitosti k získání informací o vlivu přírodního prostředí na zdraví a rozvoj dítěte a mají možnost využít existující nabídky vzdělávacích programů v oblasti EVVO
 - mateřské školy systematicky začleňují principy EVVO v rámci svého provozu a ve výchovně vzdělávacím procesu. (Akční plán Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice na léta 2010 – 2012 s výhledem do roku 2015 vydaný v roce 2009, s. 3 – 4)
- ***Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008 – 2015)*** uvádí v dílčích cílech pro raný věk dítěte a v předškolním vzdělávání, že cílem je zajištění podnětného prostředí pro informální a neformální učení dětí v raném věku, s důrazem na vyvážené působení nejen společenských, kulturních, ale i přírodních

faktorů na utváření jejich osobnosti a u dětí předškolního věku zajištění potřebných kompetencí ve vztahu k udržitelnému rozvoji (např. v oblasti péče o zdraví, o přírodní prostředí, nakládání se zdroji aj.). (Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky 2008 – 2015 vydaná v roce 2008, s. 7)

2. Environmentální výchova v mateřské škole

2.1 Mateřská škola a předškolní vzdělávání

Mateřská škola je školské zařízení, které navazuje na výchovu dětí v rodině a v součinnosti s ní zajišťuje všestrannou péči dětem zpravidla ve věku od 3 do 6 let. Není součástí povinné školní docházky. (PRŮCHA a kol. 2001, s. 118)

Jako předškolní zařízení zabezpečuje předškolní výchovu. Předškolní výchovou rozumíme výchovu zabezpečující uspokojování přirozených potřeb dítěte a rozvoj jeho osobnosti, podporující zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj dětí, vytvářející předpoklady jejich pozdějšího vzdělávání. (PRŮCHA a kol. 2001, s. 186)

Mateřská škola v čele s dobře připravenou učitelkou představuje počátek systematického výchovného působení, v němž se může uplatnit zásadní princip individualizace. (OPRAVILOVÁ, GEBHARTOVÁ 2003, s. 147)

Mateřská škola má tyto funkce:

- *personalizační*, která zajišťuje formování osobnosti, podporu rozvoje individuality s postupným přebíráním zodpovědnosti za sebe a samostatným jednáním
- *socializační*, díky které se děti učí žít ve společnosti, vstupují do různých vztahů a rolí
- *integrační*, která klade důraz na omezování předčasné selekce
- *hodnotová*, která je orientována na záměrné vytváření životních hodnot a postojů ke světu – zdraví, sportu, práci, přátelství, autoritám, životnímu prostředí...
- *kvalifikační*, která vybavuje děti znalostmi a kompetencemi potřebnými v budoucnosti pro uplatnění na trhu práce. (HORKÁ, SYSLOVÁ 2011, s. 20)

Rozvojové předpoklady a možnosti dětí vyžadují uplatňovat v předškolním vzdělávání odpovídající **metody a formy práce**. Mezi vhodné metody patří prožitkové a kooperativní učení hrou a činnostmi dětí. Ty jsou založeny na přímých zážitcích dítěte, podporují dětskou zvědavost a ovládat další dovednosti. Ve vzdělávání je třeba

využívat přirozeného toku dětských myšlenek a spontánních nápadů a poskytovat dítěti dostatek prostoru pro spontánní aktivity a jeho vlastní plány. Učební aktivity by proto měly probíhat především formou nezávazné dětské hry, kterou se dítě zabývá na základě svého zájmu a vlastní volby. (RVP PV 2004, s. 8 – 9)

2.2 Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami v MŠ

Předškolní vzdělávání napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti ve vývoji dítěte před vstupem do základního vzdělávání. Také poskytuje speciálně pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami. (Školský zákon 2004, Část druhá Předškolní vzdělávání § 33)

Dítě se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba:

- se *zdravotním postižením* (mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus, vývojové poruchy učení nebo chování),

- *zdravotním znevýhodněním* (zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání)

- nebo *sociálním znevýhodněním* (rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy; nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova; postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území České republiky). (Školský zákon 2004, Část první Obecná ustanovení § 16)

Současný postoj české speciální pedagogiky směřuje jednoznačně k **integraci znevýhodněných jedinců** do většinové („zdravé“) společnosti.

V rámci integračního procesu je třeba vymezit hranice integrace. Ty jsou dány druhem a stupněm znevýhodnění. Ta mohou být taková, že lze jedince bez větších problémů integrovat nebo mohou být naopak taková, že integrační proces je obtížný

a problematický. Existují i handicap, kdy integrace prakticky není možná a kdy je nutný například trvalý ústavní pobyt.

Integrací (z latinského *integer* = neporušený) rozumíme snahu o úplné zapojení handicapovaného jedince, splynutí, začlenění a zapojení ve společnosti. WHO (Světová zdravotnická organizace) definuje integraci jako sociální rehabilitaci, schopnost osoby podílet se na obvyklých sociálních procesech.

Integrované vzdělávání můžeme v souladu s výše uvedenou definicí vymezit jako úplné zapojení jedince do běžného edukačního procesu, který se přes znevýhodnění odehrává v rámci běžného školního prostředí. (FISHER, ŠKODA 2008, s. 23)

Zdařilé integraci musí předcházet vytvoření celého souboru podmínek. Kromě rodiny samotného dítěte musí být připravena i škola, a to po všech stránkách. Postiženému dítěti musí být jeho škola a třída dostupná bez nadměrné participace okolí. Materiální vybavení by mělo být na takové úrovni, aby byl dopad handicapu co nejučinněji eliminován. Důležitým faktorem je i připravenost učitele. Naprosto klíčovou podmínkou je bezproblémové přijetí postiženého dítěte spolužáky. Tomu by měla odpovídat i příprava třídního kolektivu před příchodem zdravotně postiženého dítěte. (VÍTKOVÁ 2004, s. 15)

Integrace je legislativně podpořena těmito zákony a vyhláškami:

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

- Vyhláška č. 147/2011 Sb., kterou se mění Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů speciálně nadaných

- Vyhláška č. 116/2011 Sb., kterou se mění Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních.

Dále se v souvislosti s žáky a studenty uplatňuje nový trend, tzv. inkluze. **Inkluzi** můžeme chápat jako vyšší stupeň integrace. Inkluze se týká všech žáků nebo studentů, nejen těch, kteří mají speciální vzdělávací potřeby, a zároveň také ostatních lidí – rodičů, učitelů, poradenských pracovníků, asistentů... Pro inkluzi je charakteristické

zaměření na potřeby všech vzdělávaných, celková atmosféra změny ve škole, kvalitní výuka a prospěch pro všechny děti i pedagogy. Podstatou *inkluzivního vzdělávání* je snaha poskytnout všem dětem kvalitní vzdělání nezávisle na jejich schopnostech, individuálních zvláštностech, znevýhodnění nebo nadání. Významnou měrou se uplatňuje individualizace výuky, podpora kooperace, komunikace a respekt k různosti. (UZLOVÁ 2010, s. 17 - 18)

V Brně na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity vznikl v roce 2010 Institut výzkumu inkluzivního vzdělávání, jehož cílem je zlepšení podmínek pro vzdělávání, pracovní uplatnění a samostatný život osob se speciálními potřebami. (<<http://www.ped.muni.cz/katedry-a-instituty/iviv/o-institutu/>>, <<http://www.ped.muni.cz/iviv/index.php/o-nas>>)

Podmínky pro péči o dítě se speciálními potřebami se liší podle druhu jeho postižení:

Mentální retardace je vývojová porucha integrace psychických funkcí postihující jedince ve všech složkách jeho osobnosti - duševní, tělesné i sociální. Nejvýraznějším rysem je trvale porušená poznávací schopnost, která se projevuje především v procesu učení. Možnosti výchovy a vzdělávání jsou omezeny v závislosti na stupni postižení. (PIPEKOVÁ 2010, S. 289)

Děti s mentálním postižením mohou v rámci předškolního vzdělávání navštěvovat tyto školy a školská zařízení:

- mateřská škola,
- mateřská škola speciální,
- přípravná třída základní školy,
- přípravný stupeň základní školy speciální. (PIPEKOVÁ 2010, s. 296)

RVP PV stanovuje následující podmínky pro vzdělávání dětí s mentální retardací:

„- je zajištěno osvojení specifických dovedností zaměřených na zvládnutí sebeobsluhy a základních hygienických návyků v úrovni odpovídající věku dítěte a stupni postižení

- jsou využívány vhodné kompenzační (technické a didaktické) pomůcky

- je zajištěna přítomnost asistenta (podle míry a stupně postižení)
- počet dětí ve třídě je snížen. „ (RVP PV 2004, s. 37)

Tělesné postižení postihuje člověka v celé jeho osobnosti. Motorika, vnímání, kognice a emoce jsou od sebe neoddělitelné a vzájemně propojené. Společným znakem osob s tělesným postižením je omezení pohybu.

Člověk je označován jako tělesně postižený, pokud je omezen v pohybových schopnostech v důsledku poškození podpůrného nebo pohybového aparátu nebo jiného organického poškození. (PIPEKOVÁ 2010, s. 181)

Dítě s tělesným postižením, bez dalšího přidruženého postižení, může navštěvovat běžnou mateřskou školu.

RVP PV stanovuje následující podmínky pro vzdělávání dětí s tělesným postižením:

„- je zajištěno osvojení specifických dovedností v rozsahu individuálních možností dítěte

- je zabezpečena možnost pohybu dítěte v prostorách školy pomocí dostupných technických prostředků nebo lidských zdrojů

- jsou vytvářeny podmínky pro náhradní tělovýchovné aktivity dítěte možné v rámci jeho postižení

- jsou využívány kompenzační (technické a didaktické) pomůcky

- počet dětí ve třídě je snížen.“ (RVP PV 2004, s. 37)

Zrakové postižení znamená, že schopnost jedince přijímat vizuální informace je omezena, ztížena. U nevidomých osob, tj. s nejtěžší formou zrakového postižení, je tato schopnost úplně vyloučena. Zraková vada ovlivňuje celou osobnost i psychický vývoj jedince. Její vliv je komplexní. Úplné nebo částečné porušení zrakových funkcí má dopad i na fyzický vývoj jedince. (PIPEKOVÁ 2010, s. 254)

Děti se zrakovým postižením mohou v rámci předškolního vzdělávání navštěvovat tyto školy a školská zařízení:

- mateřská škola pro zrakově postižené,
- třídy pro zrakově postižené při běžné mateřské škole,

- běžná mateřská škola. (PIPEKOVÁ 2010, s. 273)

RVP PV stanovuje následující podmínky pro vzdělávání dětí se zrakovým postižením:

„- je zajištěno osvojení specifických dítětem zvládnutelných dovedností zaměřených na samostatnost a sebeobsluhu

- prostředí je bezbariérové, s ohledem na zrakové postižení dítěte pro ně maximálně bezpečné

- je dodržována předepsaná zraková hygiena

- je vytvářena nabídka alternativních (zvládnutelných) aktivit

- jsou využívány vhodné kompenzační (technické, zvláště optické a didaktické) pomůcky a hračky

- počet dětí ve třídě je snížen

- je zajištěna přítomnost asistenta (podle míry a stupně postižení).“ (RVP PV 2004, s. 37)

Sluchové postižení zahrnuje tyto základní kategorie:

- neslyšící,

- nedoslýchaví,

- ohluchlí.

Každá z těchto kategorií představuje různorodou kvalitu, jejíž konkrétní strukturu limitují další faktory, nejčastěji kvalita a kvantita sluchového postižení, věk, kdy k postižení došlo, mentální dispozice jedince a péče, která mu byla věnována, a další přidružená postižení. (PIPEKOVÁ 2010, s. 142)

Systém komunikace sluchově postižených založený na slovní podstatě tvoří mluvená hlásková řeč, odezírání, psaný projev. Komunikační formy neslovní podstaty jsou mimika a gestika, dramatizace, pantomima a znakový jazyk. (VÍTKOVÁ 2004, s. 138)

*Zákon o znakové řeči, který byl přijat v roce 1998, zaručuje neslyšícím právo na používání znakové řeči (znakového jazyka a znakované češtiny), vzdělávání s využitím znakové řeči a výuku znakové řeči. (<<http://ruce.cz/clanky/95-historie-ceskeho-znakoveho-jazyka>>) Existuje také *Český znakový jazyk*. Je to přirozený jazyk neslyšících, má vlastní slovník a vlastní gramatiku.*

Děti se sluchovým postižením mohou v rámci předškolního vzdělávání navštěvovat tyto školy a školská zařízení:

- mateřská škola,
- mateřská škola pro sluchově postižené.

RVP PV stanovuje následující podmínky pro vzdělávání dětí se sluchovým postižením:

„- je zajištěno osvojení specifických dovedností v úrovni odpovídající individuálním potřebám a možnostem dítěte

- *je dodržována sluchová hygiena*
- *jsou zajištěny a využívány vhodné kompenzační (technické a didaktické) pomůcky*
- *vzdělávání dítěte probíhá ve vhodném komunikačním systému.“* (RVP PV 2004, s.

37)

O narušené komunikační schopnosti hovoříme, pokud některá rovina (nebo několik rovin současně) jazykových schopností člověka působí rušivě vzhledem ke komunikačnímu záměru. (VÍTKOVÁ 2004, s. 97)

Děti se vadami řeči mohou v rámci předškolního vzdělávání navštěvovat tyto školy a školská zařízení:

- mateřská škola,
- logopedická třída při běžné mateřské škole,
- mateřská škola logopedická. (PIPEKOVÁ 2010, s. 131)

RVP PV stanovuje následující podmínky pro vzdělávání dětí s poruchami řeči:

„- je zajištěna kvalitní průběžná logopedická péče

- *je zajištěna těsná spolupráce s odborníky a s rodiči dítěte. „* (RVP PV 2004, s. 38)

Autismus je pervazivní (vše prostupující) vývojová porucha. Je to postižení hluboké a vážné, které se projevuje především v oblasti komunikace, sociální interakce a výskytu stereotypního opakujícího se chování. (PIPEKOVÁ 2010, s. 317)

Děti s autismem mohou v rámci předškolního vzdělávání navštěvovat tyto školy a školská zařízení:

- mateřská škola- formou individuální nebo skupinové integrace,
- mateřská škola samostatně zřízená pro děti se zdravotním postižením.

(PIPEKOVÁ 2010, s. 326)

RVP PV stanovuje následující podmínky pro vzdělávání dětí s více vadami a autismem:

- „- je zajištěno osvojení specifických dovedností, zaměřených na sebeobsluhu
- vzdělávací prostředí je klidné a pro dítě podnětné
- je zajištěna přítomnost asistenta
- počet dětí ve třídě je snížen
- jsou využívány vhodné kompenzační (technické a didaktické) pomůcky
- jsou zajištěny další podmínky podle druhu a stupně postižení.“ (RVP PV 2004, s.

38)

Pojem **porucha emocí a chování** znamená postižení, kdy se chování a emocionální reakce dítěte liší od odpovídajících věkových, kulturních nebo etnických norem a mají nepříznivý vliv na školní výkon a na sociální, profesní a osobnostní dovednosti. (PIPEKOVÁ 2010, s. 369)

Specifické poruchy učení (SPU) označují různorodou skupinu poruch projevujících se obtížemi při nabývání základních vzdělávacích dovedností jako je mluvení, čtení, psaní a počítání. Tyto poruchy mají individuální charakter a mohou vznikat na podkladě dysfunkce centrální nervové soustavy. Častou jsou provázány dalšími příznaky- poruchy řeči, obtíže v soustředění, impulzivní jednání, poruchy v oblasti percepce, poruchy motoriky (syndrom ADD, ADHD). Obecně platí, že SPU zasahují psychiku člověka a prolínají se sféry psychologické a sociální. (PIPEKOVÁ 2010, s. 158)

RVP PV stanovuje následující podmínky pro vzdělávání dětí s poruchami pozornosti a vnímání (dětí s poruchou učení a chování):

- „- prostředí je pro dítě zklidňující
- je zajištěn zvýšený bezpečnostní dohled
- počet dětí ve třídě je snížen
- je zajištěn důsledný individuální přístup pedagoga k dítěti

- *mateřská škola těsně spolupracuje s SPC a s rodiči dítěte*
- *jsou využívány speciální didaktické pomůcky zaměřené na cvičení soustředění a pozornosti.*“ (RVP PV 2004, s. 37)

2.3 Dítě v předškolním období

Předškolní období trvá od 3 do 6 – 7 let. Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně, a to nástupem do školy. Předškolní věk je charakteristický stabilizací vlastní pozicí ve světě, diferenciací vztahu ke světu, v jehož poznávání dítěti pomáhá představivost. Je to fáze fantazijního zpracování informací, intuitivního uvažování, které ještě není regulováno logikou. Toto období je také označováno jako období iniciativy, dítě má potřebu něco zvládnout, vytvořit a potvrdit tak svoje kvality. Je to také fáze přípravy na život ve společnosti. V předškolním období je novým projevem chování sdílená aktivita, vyžadující jak sebeprosazení, tak prosociální chování. (VÁGNEROVÁ 2005, s. 173 – 174)

Dítě v předškolním období udělá obrovský skok ve vývoji. Z hlediska motoriky dochází k velkému zdokonalení, k větší hbitosti a k lepší pohybové koordinaci. Zdokonaluje se také řeč dítěte. (ŠPAŇHELOVÁ 2004, s. 9 – 10) Kresba je významnou neverbální symbolickou funkcí, která se rozvíjí od fantazijního způsobu zpracování tématu k realistickému pojetí. (VÁGNEROVÁ 2005, s. 201)

Poznávání je v tomto věku zaměřeno na nejbližší svět a pravidla, která v něm platí. Piaget (1970) označil tuto fázi kognitivního vývoje podle typického způsobu uvažování předškolních dětí jako období názorného, intuitivního myšlení. Myšlení předškolního dítěte ještě nerespektuje zákony logiky, a tudíž je nepřesné, má mnohá omezení. (VÁGNEROVÁ 2005, s. 174 – 175)

Rozvíjí se také porozumění času, prostoru a počtu. Orientace v těchto oblastech je ovlivněna zatím omezenou schopností abstrakce. Vyvíjí se všechny složky paměti. Rozvoj epizodické paměti pozitivně ovlivňuje zformulovat vlastní zážitky verbálně. (VÁGNEROVÁ 2005, s. 201)

Důležitá je i symbolická hra, která dítěti slouží jako prostředek vyrovnání se s realitou, která je pro něj nějak zatěžující. Ve hře je dítě svobodné a může si problematickou skutečnost zpracovat, jak samo chce. Tematická hra na něco slouží jako procvičování budoucích rolí, i těch negativních, které děti lákají a v jiné podobě by jim dovoleny nebyly. Ve hře se tak dítě naučí vnímat a rozlišovat své vlastnosti, ať už jsou pozitivní či negativní. (VÁGNEROVÁ 2005, s. 186)

Socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti. (PRŮCHA a kol. 2001, s. 216) Socializace se zásadním způsobem podílí na utváření osobnosti. (HORKÁ, SYSLOVÁ 2011, s. 29)

Na průběh socializace má rozhodující vliv rodina. Mateřská škola jako vzdělávací instituce, která se spolupodílí na výchově a vzdělávání s rodinou, poskytuje dítěti sekundární socializaci. (HORKÁ, SYSLOVÁ 2011, s. 33)

Socializační proces zahrnuje tři vývojové aspekty:

1. Vývoj sociální reaktivity, tj. vývoj bohatě diferencovaných emočních vztahů k lidem v bližším i vzdálenějším společenském okolí.

2. Vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací, kdy jde především o vývoj norem, které si jedinec postupně vytváří na základě příkazů a zákazů udělovaných mocnými dospělými a které pak přijímá za své.

3. Osvojení sociálních rolí, tj. takových vzorců chování a postojů, které jsou od jedince očekávány ostatními členy společnosti, a to vzhledem k jeho věku, pohlaví, společenskému postavení apod. (LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ 2006, s. 93 – 94)

2.4 RVP PV a Environmentální výchova

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Tato pravidla se vztahují na pedagogické činnosti probíhající

ve vzdělávacích institucích zařazených do sítě škol a školských zařízení a jsou závazná pro předškolní vzdělávání v mateřských školách, v mateřských školách s programem upraveným podle speciálních potřeb dětí a v přípravných třídách základních škol.

Mezi hlavní **principy RVP PV** patří:

- akceptování přirozených vývojových specifik dětí předškolního věku a jejich důsledné promítání do obsahu, forem a metod vzdělávání těchto dětí
- umožňování rozvoje a vzdělávání každého jednotlivého dítěte v rozsahu jeho individuálních možností a potřeb
- zaměřování se na vytváření základů klíčových kompetencí dosažitelných v etapě předškolního vzdělávání
- definování kvality předškolního vzdělávání z hlediska cílů vzdělávání, podmínek, obsahu i výsledků, které má přinášet
- zajišťování srovnatelné pedagogické účinnosti vzdělávacích programů vytvářených a poskytovaných jednotlivými mateřskými školami
- vytváření prostoru pro rozvoj různých programů a koncepcí i pro individuální profilaci každé mateřské školy
- umožňování mateřským školám využívat různých forem i metod vzdělávání a přizpůsobování vzdělávání konkrétním regionálním i místním podmínkám, možnostem a potřebám
- poskytování rámcových kritérií využitelných pro vnitřní i vnější evaluaci mateřské školy i poskytovaného vzdělávání.

RVP PV stanovuje **cíle předškolního vzdělávání**, které dělí do čtyř cílových kategorií. Ty jsou těsně provázané a vzájemně spolu korespondují. Jedná se o tyto kategorie:

- **rámcové cíle**, které vyjadřují univerzální záměry předškolního vzdělávání

1. Rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání
2. Osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost
3. Získání osobnostních postojů - osobní samostatnosti a schopnosti projevat se jako samostatná osobnost působící na své okolí

- **klíčové kompetence**, které představují výstupy, resp. obecnější způsobilosti, dosažitelné v předškolním vzdělávání

1. kompetence k učení
2. kompetence k řešení problémů
3. kompetence komunikativní
4. kompetence sociální a personální
5. kompetence činnostní a občanské

- **dílčí cíle**, které vyjadřují konkrétní záměry příslušející té které vzdělávací oblasti

- **dílčí výstupy** zahrnující dílčí poznatky, dovednosti, postoje a hodnoty, které odpovídají dílčím cílům

- jedná se o dílčí cíle a následně dílčí výstupy v oblastech:

1. biologické
2. psychologické
3. interpersonální
4. sociálně kulturní
5. environmentální.

Obecné záměry vzdělávání jsou vyjádřeny pomocí *rámcových cílů* a výstupy pak v podobě *klíčových kompetencí*. Rámcové cíle se promítají do vzdělávacích oblastí v podobě *dílčích cílů*, jejichž průběžné naplňování směřuje k dosahování *dílčích kompetencí*. Ty jsou základem pro postupné budování *kompetencí klíčových*.

Vzdělávací obsah je v RVP PV uspořádán do pěti *vzdělávacích oblastí*: biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Tyto oblasti jsou nazvány:

1. Dítě a jeho tělo
2. Dítě a jeho psychika
3. Dítě a ten druhý
4. Dítě a společnost
5. Dítě a svět

Je zachováno integrované pojetí respektující přirozenou celistvost osobnosti dítěte i jeho postupné začleňování se do životního a sociálního prostředí. Jednotlivé oblasti, resp. jejich obsahy, se vzájemně prolínají, prostupují, ovlivňují a podmiňují. Čím úplnější a dokonalejší bude propojení všech oblastí vzdělávání, a zároveň i podmínek, za kterých probíhá, tím bude vzdělávání přirozenější, účinnější a hodnotnější.

Každá ze vzdělávacích oblastí obsahuje:

- dílčí vzdělávací cíle - co pedagog u dítěte podporuje
- vzdělávací nabídku - co pedagog dítěti nabízí
- očekávané výstupy - co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže
- rizika - co ohrožuje úspěch vzdělávacích záměrů pedagoga. (RVP PV 2004, s. 6, 8, 10, 11, 15)

Environmentální aktivity mohou být realizovány ve všech vzdělávacích oblastech RVP PV. Nejvíce pozornosti je jim věnováno ve vzdělávací oblasti nazvané Dítě a svět. (JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 2)

- **Dítě a jeho tělo**

„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti biologické je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte, podporovat jeho fyzickou pohodu, zlepšovat jeho tělesnou zdatnost i pohybovou a zdravotní kulturu, podporovat rozvoj jeho pohybových i manipulačních dovedností, učit je sebeobslužným dovednostem a vést je k zdravým životním návykům a postojům.“ (RVP PV 2004, s. 16)

To vše lze uskutečňovat na čerstvém vzduchu při překonávání přírodních překážek s pohybovým vyžitím ve volném prostoru, kdy využíváme smysly při vnímání přírody a vědomě se přizpůsobujeme podmínkám terénu a počasí. Manipulovat se dá se všemi možnými přírodninami. (LEBLOVÁ 2012, s. 22 – 23)

- **Dítě a jeho psychika**

„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti psychologické je podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů i vůle, stejně tak i jeho sebepojetí

a sebenahlížení, jeho kreativity a sebevyjádření, stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat je v dalším rozvoji, poznávání a učení.“ (RVP PV 2004, s. 18)

Tato oblast zahrnuje tři „podoblasti“: Jazyk a řeč, Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace, Sebepojetí, city a vůle. (RVP PV 2004, s. 18)

V této oblasti se lze zaměřit na popisování smyslových vjemů, zážitků, pocitů. Děti budou popisovat svá pozorování, své domněnky, formulovat otázky, rozšiřovat si slovní zásobu o nové pojmy a názvy živočichů, rostlin apod.

Při volné hře venku budou přirozeně komunikovat, rozvíjet pozornost a paměť. V této oblasti můžeme využít odbornou literaturu – encyklopedie a atlasy, a zároveň i dětskou krásnou literaturu. Také zde lze využít ekonarologii – vyprávění, kdy vypravěčem nemusí být člověk, ale zvíře, kámen u cesty, strom, kdy se posluchač zaposlouchá a vcítí do vyprávějícího, a kdy se v dítěti probouzí environmentální senzitivita. (LEBLOVÁ 2012, s. 23)

- **Dítě a ten druhý**

„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v interpersonální oblasti je podporovat utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, posilovat, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci a zajišťovat pohodu těchto vztahů.“ (RVP PV 2004, s. 24)

V přírodě lze hrát řadu her, které posílí vztahy mezi dětmi i jejich vztah k prostředí, ve kterém se pohybují. Mohou například dramatizovat a situace s využitím personifikace zvířátek, které budou pomáhat řešit mezilidské vztahy. (LEBLOVÁ 2012, s. 24)

- **Dítě a společnost**

„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti sociálně - kulturní je uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, uvést je do světa materiálních i duchovních hodnot, do světa kultury a umění, pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí.“ (RVP PV 2004, s. 26)

V této oblasti se asi nejvíc budeme věnovat rozvoji společenského soužití a spolupráci. Děti se mohou setkat s myslivcem, ekologickými aktivisty apod. Budeme podporovat autentické vyjadřování, prosociální chování, povědomí o mezilidských a morálních hodnotách a vytvoření základů aktivního postoje ke světu. (LEBLOVÁ 2012, s. 24 – 25)

- **Dítě a svět**

„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.“ (RVP PV 2004, s. 29)

V této vzdělávací oblasti se dílčí cíle nejvíce a přímo dotýkají životního prostředí a ekologického chování. Děti si musejí postupně vytvořit kladný vztah k okolí školky a různým místům v přírodě. Tak vznikne prostor k rozhovorům o tom, proč lidé přírodu znečišťují, proč některá zvířata a rostliny mizí a co s tím lidé mohou dělat. Během roku si děti uvědomí přeměny přírody podle ročních období. Také se naučí zbytečně přírodu neničit, protože k ní budou mít kultivovaný vztah. (LEBLOVÁ 2012, s. 25 – 26)

2.5 Realizace environmentální výchovy v MŠ

Environmentální výchova v mateřské škole má umožnit dětem osobní zkušenost s přírodou, nechat jim ji zažívat všemi smysly. Měla by kompenzovat stále nižší úroveň komunikace s přírodou, nechat je zažívat přírodu jako prostor pro poznávání a učení, hry a relaxaci. Budeme v dětech rozvíjet vědomí rozmanitosti forem života a pocit odpovědnosti za životní prostředí a pomáhat jim pomáhat zažívat krásu a tajemství přírody, učit je přírodu milovat a mít k ní úctu. (LEBLOVÁ 2012, s. 16)

Příroda může plnit významnou edukační roli. Poskytuje dítěti vždy dostatečné množství podnětů, které jsou pro dítě přiměřené. (JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 7)

Již na počátku 90-tých let, v prvních publikacích vydaných v ČR po roce 1989, věnovaných kontaktu dětí s přírodou se uvádí, že kontakt s přírodou je velmi důležitý a většinou čímsi novým. Děti jsou vůči pozorované přírodě bez předsudků. Ty pozorujeme až s přibývajícím věkem. Otevřenost a „nepopsanost“ jsou pro toto věkové období charakteristické. (HEDERER 1994, s. 12)

Prostředí, v němž se děti vyvíjejí, by mělo být bezpečné a přiměřeně podnětné a mělo by umožňovat co nejsvobodnější a nejsamostatnější pohyb dětí.

Pro realizace environmentálních činností je nejvhodnější prostředí vnější, přírodní. Ideálním prostředím pro děti předškolního věku je **zahrada**. (JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 17)

V minulosti se o boj za zachování a renesanci školních zahrad se zasloužila například *Mgr. Květoslava Burešová*, významná česká ekopedagožka. Řadu let učila na základní škole v Kněžicích na Třebíčsku a zároveň vedla kroužky mladých ochránců přírody, pořádala výstavy a publikovala své nápady a zkušenosti. Založila středisko Chaloupky, kde vedla výuku terénních programů. Také se věnovala dalšímu vzdělávání pedagogů. V roce 1997 se stala držitelkou ocenění Nestor ekologické výchovy udělovaného Rezekvítkem – Sdružením pro ekologickou výchovu a ochranu přírody. (MÁCHAL 2000, s. 10 – 11)

Mezi její publikace patří: *Seznamujeme se s léčivými rostlinami* (2004), *Hurá z lavic do přírody* (2001), *Klikatice aneb „Ukaž, co umíš“* (2003), *Lesní klikatice* (2003) a *Nápady pro mrňata a škvřnata* (2003), kterou napsala společně s Hanou Korvasovou. (Publikace, Výukové pomůcky, Časopisy, Vydavatelé 2005)

Chaloupky realizují *projekt Zahradní terapie – Gartentherapie*, který se zaměřuje na sociální zapojení a inkluzi prostřednictvím zahradně - terapeutických opatření a aktivit. Realizace projektu probíhá od 1. 2. 2012 do 31. 8. 2014. Cílem projektu je usnadnit začleňování znevýhodněných skupin do společnosti a podporovat jejich aktivní život. Jako hlavní nástroj bude sloužit zahradní terapie a příroda. (<<http://www.chaloupky.cz/cs/1-realizovane-projekty-zahradni-terapie-gartentherapie.html>>)

Zahrada MŠ (popřípadě nejbližší okolí MŠ, pokud je pravidelně využíváno) by měla splňovat následující doporučení:

- Zahrada poskytuje velké množství různých zákoutí, různých prostředí a herních prvků.
- Na zahradě je velké množství nádrží na vodu různých velikostí. - Děti mají možnost se seznamovat s živlem voda a také s vodními živočichy.
- Zahrada poskytuje dostatek příležitostí zkoumat půdní typy. - Děti si mohou hrát s blátem či jílem (mají nejen pískoviště, ale i "blátoviště" a "kameniště"), pomáhají nosit zeminu z kompostu ke stromům a květinám, mají možnost kopat a rozšiřovat jámy.
- Děti mají možnost pozorovat zvířata (např. stínky, hlemýžďe, motýly, sarančata, popř. i kočku, králíky či včely).
- Na zahradě je umístěno krmítko a budka pro ptáky. Na zahradě jsou "domečky" pro další druhy živočichů (např. čmeláky, ještěrky, ježky).
- V rohu zahrady je kompost.
- Na zahradě mohou děti nalézt množství různých přírodnin (oblázků, kamenů, šišek, klacíků, dřeva, kůry) a množství různých zajímavých rostlin (fazole a další popínavé rostliny, na dotek citlivou šalvěj či netykavku, žahavé kopřivy, atd.). Důležitá je různorodost a pestrost, jak barev, tak morfologie, tak strategií.
- Děti se podílí na udržování záhonků květin, bylin či zeleniny, sbírají bylinky a suší je. (JANČAŘÍKOVÁ, KAPUCIÁNOVÁ 2012)

Venkovní prostředí by mělo být využíváno i pro řízenou činnost – hry, hudební činnosti, pohybové činnosti, výtvarné činnosti, společné čtení, nebo dokonce stolování či odpočinek. (JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 21)

Kromě zahrady by děti měly mít možnost navštěvovat i další ekosystémy: les, louku, pole, rybník, hory či jeskyně. (JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 17)

Vnitřní prostředí, tedy prostředí školy a třídy, by mělo být vytvářeno s ohledem na pravidla trvale udržitelného života. Přednost by měly mít materiály z obnovitelných zdrojů (dřevo). (JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 22)

Zde jsou doporučení pro vnitřní prostředí:

- Ve třídě je možnost separace odpadu, a to minimálně do tří nádob (na papír, na plast, na bioodpad). Na vhodném místě v MŠ nebo v jejím okolí jsou nádoby na sklo, tetrapack a vybraný nebezpečný odpad (monočlánky, baterie).
- Učitelka (učitel) se snaží o omezení plastových hraček.
- Ve třídě a na chodbách MŠ pěstujeme vhodně vybrané pokojové rostliny a rostliny přenesené z přírody (např. mechy či sazeničky zeleniny nebo semenáčky stromů).
- Ve třídě chováme třídní mazlíčky, o které děti společně s učitelkou pečují.
- Ve třídě jsou dětem k dispozici lupy pro pozorování; váhy a závaží pro porovnávání hmotnosti; metry, provázky (bužírky) a další pomůcky určené k měření a porovnávání délky; odměrky na vodu (popř. i písek a drobné předměty) pro porovnávání objemu a množství.
- Ve třídě shromažďujeme přírodniny (obiloviny, luštěniny, šišky, suché rostliny, kůra, lýko) na tvoření výtvarného nebo konstrukčního typu, porovnávání, třídění. (JANČAŘÍKOVÁ, KAPUCIÁNOVÁ 2012)

Aby děti cokoliv dobře pochopily, musí si to „osahat“ pokud možno všemi smysly. Nemají totiž zkušenosti k dostatečné představě pouhým myšlením. Proto by měly mít možnost dotknout se a vnímat doslova na vlastní kůži. Čerstvě nařezaná kůra nebo zápach hromady odpadků poskytnou jasné pocity. Přímý vztah k věcem dává i možnost nejsnadnější informace. (HEDERER 1994, s. 14)

Mezi **pedagogické prostředky a metody** využívané v rámci **environmentální výchovy** patří:

- **Pozorování**

Děti předškolního věku projevují spontánní zájem o vše živé (živočichy, rostliny i houby). Děti tedy vedeme k pozorování. Prvním krokem je dát jim čas a prostor na pozorování. Dospělý (učitelka, rodič) by měl umět trpělivě a pozorně naslouchat, když dítě vypráví o tom, co právě objevilo, pochválit každé dítě, které něco zajímavého

zjistilo. Učitelka může pozorování podpořit tím, že poskytne dítěti nástroje, které mu pozorování zjednoduší nebo které mu v pozorování pomohou. Jsou to především skleničky a jiné průhledné nádoby, lupy, různá barevná sklíčka, dalekohledy nebo mikroskopy. Některá pozorování lze provádět každoročně a systematicky- pozorování přiletu a odletu havranů, první včely apod.

- **Poznávání vybraných modelových organismů**

Dítě předškolního věku by mělo znát nevelký počet vhodně vybraných modelových organismů. Ty by mělo znát dobře- tedy nejen jejich název, ale i vzhled, chování, potravní vztahy, životní příběh atd.

Klasickými modelovými organismy využívanými v předškolní praxi jsou pes, kočka, králík domácí, kur domácí, hlemýžď zahradní, mravenec, včela, motýl a jablůň, pšenice, hřib muchomůrka a žampion.

- **Výchova prací**

Děti by v MŠ měly být zapojovány nejen do činností spojených s úklidem své pracovní plochy, vlastních hraček, ale také do činností spojených s údržbou a zvelebováním zahrady, krmením ptáků nebo zvěře nebo s přípravou jídla i úklidem (zametání).

- **Kontakt se zvířaty**

Dnes je zvíře stále častěji nahlíženo novým způsobem- jako partner, společník a prostředník osobnostního rozvoje jedince nebo zlepšení psychosociálního klimatu skupiny.

V MŠ mívá prostor především vzdělávání za pomoci zvířat, které může mít tyto podoby:

1. *návštěvní program* - do skupiny dětí je přivedeno zvíře, o kterém si děti s učitelkou povídají a pozorují ho.

2. *třídní nebo školní chov* - realizován prostřednictvím dlouhodobé (celoživotní) péče o vhodně vybraný druh živočicha, popř. ekosystémový komplex (např. akvárium).

3. *péče o volně žijící organismy (ptáky)* - jedná se především o příkrmování ptáků v zimě a o věšení hnízdních budek, o dolévání vody do pítka.

- **Kontakt s přírodninami, krajinnými prvky a poznávání živlů**

Toto úzce souvisí s poznáváním všemi smysly. Přírodniny mohou sloužit jako levné a každoročně dostupné hračky, nahradit žetony (kaštiny, žaludy, kameny) nebo materiál na výroby (proutí, vlna atd.).

- **Tvorba z přírodních materiálů**

Přírodní materiál umožňuje dětem specifický kontakt s přírodou- ruce dítěte se dotýkají přírodniny, procvičuje se jemná motorika dětí, ujasňují si i etické aspekty vztahu k přírodě. Seznámí se také s kulturními hodnotami předávanými z generace na generaci, technikami našich předků, kteří žili v užším kontaktu s přírodou.

- **Propojení výtvarné a environmentální výchovy**

Děti mohou výtvarně zachycovat krajinu nebo její prvky. Čím silnější emocionální zážitek v přírodě zažijí, tím větší mají potřebu ho nějak zaznamenat, často právě výtvarně. Také mohou kreslit v krajině, např. klacíkem do písku, bahna, křídou na kameny a skaliska.

- **Hry v přírodě a na přírodu**

Upřednostňujeme hry nesoutěživé před hrami soutěživými, neboť environmentální výchova je založena na spolupráci a kooperaci.

- **Slavnosti**

Nejznámější slavností zeleného hnutí je Den Země, který se od roku 1969 slaví 22. dubna. Tradiční slavností na našem území je Slavnostní otevírání (popř. uzavírání) studánek. Prostřednictvím takových slavností, ale také opakovaných návštěv takového místa se rozvíjí vztah dítěte ke konkrétnímu přírodnímu prvku. Po vhodné modifikaci lze využít i další tradiční slavnosti, jako např. masopust, Vánoce atd.

- **Počítání, měření, vážení**

Příroda a přírodniny poskytují příležitost pro mnoho aktivit rozvíjejících předmatematické schopnosti a logické myšlení. Při sčítání a odečítání i odhadování větší x menší, více x méně můžeme využít přírodniny.

- **Naučné stezky**

Na realizaci se podílí více dospělých. Děti chodí mezi jednotlivými stanovišti v malých skupinách pod dozorem asistentů nebo se svou rodinou. (JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 31 – 47)

- **Vycházky do přírody**

Vycházky do přírody jsou specifickým vzdělávacím nástrojem. Děti na nich prožijí různá dobrodružství a mohou poznávané často prozkoumat všemi smysly. Patří mezi vysoce funkční metody. Učitelka musí být dobře připravena- znát místo (trasu) vycházky a umět základy první pomoci. Na vycházce, stejně jako při každé jiné pedagogické činnosti, klademe důraz na to, aby se aktivity klidové vhodně střídaly s aktivitami akčními a aktivity vzdělávací s těmi relaxačními. (JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 116)

Environmentální činnosti může zpestřit *spolupráce s centry EVVO* a lektory environmentální výchovy. Lektor přináší do třídy osvěžení a může seznámit děti se svým oborem. Učitelka také může využít nabídky programů environmentální výchovy v některém blízkém středisku environmentální výchovy nebo ekocentru. Pro potřebu realizace environmentální výchovy v MŠ je například organizována vzdělávací a informační podpora Mrkvička, kterou realizuje díky podpoře MŠMT Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina. (JANČAŘÍKOVÁ 2010, s. 14 – 15)

3. Střediska EVVO a jejich služby

Středisky ekologické výchovy (SEV), popř. centry ekologické výchovy (CEV) rozumíme výchovně vzdělávací subjekty provozované jako obecní či státní školská zařízení nebo pracoviště nestátní, zřizovaná soukromými osobami nebo nevládními organizacemi. Jejich snahou je podílet se na ekologické výchově, vzdělávání a osvětě nejrůznější měrou a rozličnými způsoby. Zaměřují se především na ekopedagogické služby a činnosti, které z nejrůznějších důvodů nemohou poskytovat školy. Jejich těžiště činnosti spočívá v nabídce ekologických výukových programů, v poskytování ověřených námětů, metodických návodů k nejrůznějším aktivitám, ve tvorbě učebních pomůcek, ale i v oblasti vzdělávání pedagogů. (MÁCHAL 2000, s. 132)

Každé ekovýchovné zařízení vychází při sestavování obsahu a rozsahu činnosti ze svých personálních, prostorových a technických možností. Snaží se volit takové formy a metody práce, které považuje za potřebné, působivé a efektivní pro své „zákazníky“ - cílové skupiny dětí či dospělých, které se snaží oslovit a pozitivně ovlivnit. Rozhodujícím měřítkem oprávněnosti existence středisek ekologické výchovy je především úroveň poskytovaných služeb- zejména odborná a pedagogická kvalita, a také akceptovatelnost (přijatelnost) zvolených prostředků výchovného působení ze strany veřejnosti. (MÁCHAL 1996, s. 54)

Ekologický výukový program je interaktivní tvořivá výchovně vzdělávací lekce, jejímž cílem je obohatit učivo všech stupňů škol (v souladu se školními vzdělávacími programy) o ekologický a environmentální rozměr. Může probíhat mimo školu, tj. v přírodě, ve středisku ekologické výchovy, v zahradě apod.

Tyto programy jsou souhrnným označením programů s obsahem ekologickým, environmentálním, resp. biologickým nebo ochranným (tj. zabývajícím se ochranou přírody a krajiny). Společným jmenovatelem těchto ekologických výukových programů je zřetelný důraz na osvojování ekologického myšlení, na nekonzumní hodnotové orientace a na spoluodpovědnost člověka za stav životního prostředí. (MÁCHAL 2000, s. 134 - 135)

Důležitými prvky při sestavování programů jsou návaznost na vzdělávací programy, odborná správnost, respektování vývojových potřeb dětí a mládeže, probuzení zájmu, názornost, hravost, spolupráce, tvořivost. V programech jsou využívány specializované pomůcky a metodické materiály vyvinuté středisky. (<<http://www.pavucina-sev.cz/?idm=14>>)

Vzdělávací akce pro pedagogické pracovníky se zaměřují na výměnu zkušeností mezi pedagogy, na metodickou pomoc učitelům (praktické návody a náměty, didaktické postupy, využití pomůcek apod.), na odborné znalosti z oblasti ekologie, životního prostředí a ochrany přírody, na řemesla a rukodělné činnosti (udržení a oživení tradice rukodělných výrob a řemesel, využití přírodních materiálů). Vše probíhá formou seminářů, terénních exkurzí, klubů ekopedagogicky zaměřených učitelů, konferencí a dalšími způsoby. (<<http://www.pavucina-sev.cz/?idm=14>>)

Mezi **akce pro širokou veřejnost** pořádané středisky patří oslavy Dne Země a dalších významných dnů (Dne bez aut, Dne vody, stromů atd.), ekologické večery, přírodovědné exkurze a vycházky, výstavy, jarmarky, koncerty. (<<http://www.pavucina-sev.cz/?idm=14>>)

Publikační činnost členských středisek zahrnuje zpravodaje a bulletiny určené ke komunikaci s odbornou i širokou veřejností, publikace, brožury, pracovní listy na podporu přímé výchovné a vzdělávací činnosti, samostatné pomůcky a metodické materiály, letáky, plakáty, naučné stezky pro osvětu nejširší veřejnosti, výroční zprávy, nabídky programů, kalendáře akcí. (<<http://www.pavucina-sev.cz/?idm=14>>)

Sdružení středisek ekologické výchovy (SSEV) Pavučina je celostátní síť organizací specializovaných na ekologickou / environmentální výchovu, vzdělávání a osvětu, které vzniklo v roce 1996 z potřeb vzájemného kontaktu, výměny zkušeností a zastupování společných zájmů mezi těmito organizacemi.

SSEV Pavučina realizuje řadu projektů a programů celostátního významu, na kterých spolupracuje s členskými středisky a s partnery ze státní, podnikatelské i nevládní neziskové sféry.

Pro členská střediska je SSEV Pavučina servisní organizací zastupující společné zájmy, informující o vývoji a změnách v oblasti ekologické výchovy, zajišťující společnou propagaci a podporující rozvoj a kvalitu ekologické výchovy. (<<http://www.pavucina-sev.cz/?idm=12>>)

KRASEC – KRAjská Síť Environmentálních Center je občanské sdružení, které vzniklo v roce 2007. Krasec se zpočátku zabýval pouze koordinací a realizací environmentálního poradenství v Jihočeském kraji, v roce 2008 byla činnost sítě rozšířena o podporu a koordinaci ekovýchovných center v regionu. Tím vznikla platforma ekoporaden a ekovýchovných organizací Jihočeského kraje poskytující komplexní služby veřejnosti v oblasti environmentální výchovy, vzdělávání, osvěty a ekologického poradenství.

Cílem Krasce je podporovat ekologické poradenství, environmentální výchovu, vzdělávání a osvětu v Jihočeském kraji.

(<<http://www.krasec.cz/pages/sdruzeni-o-sdruzeni>>)

Ekocentra v Jihočeském kraji, která nabízejí služby v oblasti EVVO mateřským školám, jsou tato:

- Centrum ekologické a globální výchovy Cassiopeia (České Budějovice)
- Český nadační fond pro vydru (Třeboň)
- Občanské sdružení Vespolek (Jindřichův Hradec)
- Ekocentrum Šípek (Český Krumlov)
- Zoologická zahrada Ohrada (Hluboká nad Vltavou)
- Centrum ekologické výchovy Podskalí, pobočka DDM Strakonice
- Středisko environmentální výchovy Správy NP a CHKO Šumava - Vimperk
- Středisko environmentální výchovy Správy NP a CHKO Šumava – Kašperské Hory
- Centrum ekologické výchovy Dřípatka (Prachatice)
- ZO ČSOP Šumava (Vimperk)
- Ekocentrum při ZO 20/01 ČSOP Strakonice

- Tábor - Centrum ekologické výchovy (Ochrana Fauny ČR)
(<http://www.krasec.cz/pages/ekocentra>),
(<http://www.ekocentra.cz/ekocentra/jihocesky-kraj/>)

4. Cíl práce a výzkumné otázky

Pro svou práci jsem si zvolila dva cíle, a to:

Cíl č. 1: Zjistit nabídku programů a služeb center EVVO pro mateřské školy v Jihočeském kraji.

Cíl č. 2: Zjistit, zda mateřské školy v Jihočeském kraji považují nabídky center EVVO za dostačující.

Z těchto cílů vyplývají tyto výzkumné otázky:

1. Jaké programy a služby nabízejí centra EVVO mateřským školám?
2. Jaké programy a služby mateřské školy v Jihočeském kraji postrádají v nabídkách center EVVO?

5. Metodika

K naplnění zvolených cílů jsem využila kvalitativního výzkumu a metody dotazování, techniky rozhovor.

Vzhledem ke dvěma cílům byl výzkum prováděn u dvou zkoumaných souborů. Prvním souborem byla ekologická centra Jihočeského kraje, zaměřená i na mateřské školy. Druhým souborem byly mateřské školy v městech Jihočeského kraje - Písek, Jindřichův Hradec, Strakonice, Tábor, České Budějovice. Kontakty na jednotlivé respondenty jsem našla na internetových stránkách.

Pro *první zkoumaný soubor* jsem vytvořila sérii otevřených otázek zaměřených na poskytování služeb mateřským školám a také na služby pro integrované děti s postižením do mateřských škol. Celkem se jednalo o 8 otázek, z nichž některé obsahovaly doplňující podotázky. Otázky byly použity k strukturovanému rozhovoru.

Všech 12 center EVVO jsem oslovila prostřednictvím e-mailu, v kterém jsem je informovala o své práci a požádala je o vyplnění dotazníku, který jsem zaslala v příloze zprávy. O spolupráci projevily zájem 4 ekocentra.

Pro *druhý zkoumaný soubor* jsem vytvořila sérii otevřených otázek zaměřených na spolupráci s ekocentry a využívání jejich služeb danou mateřskou školou, spokojenost s využívanými službami a také na realizace environmentální výchovy v souvislosti s integrovanými dětmi s postižením v mateřské škole. Celkem se jednalo o 10 otázek, z nichž k některým byly připojeny doplňující podotázky. Otázky byly použity k strukturovanému rozhovoru.

Oslovila jsem celkem ze 78 mateřských škol, které jsem, stejně jako u předchozího zkoumaného souboru, oslovila prostřednictvím e-mailu. S rozhovorem souhlasilo 13 respondentek.

6. Výsledky

Některé z odpovědí obou zkoumaných souborů jsem pro zpřehlednění zpracovala do tabulek.

6.1 Výsledky - soubor č. 1

Respondent č. 1: Ochrana Fauny ČR

Respondent č. 2: CEGV Cassiopeia

Respondent č. 3: Český nadační fond pro vydru

Respondent č. 4: IS a SEV NP a CHKO Šumava, Kašperské Hory

1. Je Vaše centrum zaměřeno i na mateřské školy?

Všichni respondenti, kteří se výzkumu účastnili, se ve své činnosti zaměřují na programy a další aktivity pro mateřské školy.

2. Jaké služby Vaše centrum nabízí mateřským školám?

Respondent Typ služby	č. 1	č. 2	č. 3	č. 4
Výukové programy	ano	ano	ano	ano
Projekty	ano	ano ¹	ne	ne
Příležitostné akce	ano	ano	ano	ano
Semináře	ano	ano	ne	ne
Přednášky	ano	ano	ne	ano
Výstavy	ano	ne	ne	ne
Soutěže	ano	ano	ne	ano
Poradenství	ano	ano	ne	ne
Zapůjčování pomůcek	ne	ano	ne	ne
Další (uveďte prosím)	Publikační metodická činnost, vedení praxí.	Bez odpovědi.	Bez odpovědi.	Bez odpovědi.

3. Jsou ve Vaší nabídce výukové programy pro mateřské školy? Pokud ano, jaké?

Respondent č. 1: Ochrana Fauny ČR

Nabízíme následující výukové programy:

Máme rádi přírodu (Babí léto, Co vyprávějí koruny stromů, Život ve vodě, Les v noci nespí, Na paloučku u lesa, Když přihází jaro), Planeta Země (Do teplých krajín, Výlet do vesmíru, Středověk, Kde je na světě největší zima, Výlet do pravěku, Kde domov můj), Hrátky se zvířátky (Včelka, Morče, křeček, Bude zima, bude mráz, Kdo to žije na farmě, Želva, Ptačí zpěv), „Naučná stezka“ pro děti.

¹ **Mrkvička** – dlouhodobý program Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina (SSEV Pavučina), jehož realizace, která zahrnovala vytvoření sítě MŠ se zvýšeným zájmem o environmentální oblast na krajských, resp. celorepublikové úrovni, zmapování potřeb MŠ; dále poskytování informační a metodické pomoci MŠ v environmentální oblasti na základě zmapovaných potřeb; zprostředkování vzájemné výměny zkušeností pedagogických pracovníků se zpracováním a realizací environmentální oblasti Dítě a svět v rámci školních vzdělávacích programů, začala v roce 2007. (<<http://www.pavucina-sev.cz/?idm=34>>) V současné době je do sítě „Mrkvička“ zapojeno 33 mateřských škol Jihočeského kraje. (<<http://www.cegv-cassiopeia.cz/search.php?rsvelikost=sab&rstext=all-phpRS-all&rstema=27>>)

Respondent č. 2: CEGV Cassiopeia

Nabízíme následující výukové programy:

Motýlí kouzla, O životě včelky Máji, Život v mraveništi, O žízalce Jůlince, Žabka Rozárka&spol., Sýkorka Modřinka, Poznávejme lesní zvířátka, Všichni potřebují domov, Já tě sním (potravní řetězce), Stateček, V květinové říši, Kouzelná jabloň, Stromeček, stromek, strom, Cestování vodní kapky, Kompostování, aneb co s bioodpadem, Uklízíme svět (odpady), Jak vzniká chléb, Papírování, Do čeho se oblékáme, Filcování ovčí vlny, Hurá, svačina!

Respondent č. 3: Český nadační fond pro vydru

Nabízíme následující výukové programy:

Co nám létá na krmítko (program bez živých zvířat), Jak zvířátka vyhnala smrdutého tchoře, Jak zvířátka uklízela les, Jak se děti naučily psí řeč, Malování se zvířaty – programy se tvoří podle toho, jaká vhodná zvířata na stanici jsou.

Většina programů je založena na osobním setkání s živým zvířetem. Od toho se také odvíjejí veškeré aktivity.

Respondent č. 4: IS a SEV NP a CHKO Šumava, Kašperské Hory

Nabízíme následující výukové programy:

Poznáváme Šumavskou přírodu v různých ročních obdobích, Národní park a chráněná krajinná oblast Šumava, Království šumavských skřítků, Dobrodružství vody,

Po šumavské stezce, Vydra – vodní dáma, Hurá na sněžnici, Hrajeme si s ovčí babičkou, Papír, Rys- tajemná kočka Šumavy, Moje adresa: Strom, Na návštěvě u krtka.

4. Jsou tyto programy tvořeny v souladu s RVP PV?

Pokud ne, na základě jakých cílů jsou vypracovány?

Všichni respondenti uvedli, že své programy vytváří v souladu s RVP PV, pouze Respondent č. 1 (Ochrana Fauny ČR) z RVP PV vychází jen částečně.

5. Je ve Vašem centru pracovník, který cíleně spolupracuje s MŠ?

Respondent č. 1: Ochrana Fauny ČR

Ano.

Respondent č. 2: CEGV Cassiopeia

Ano.

Respondent č. 3: Český nadační fond pro vydru

Je tu lektor, který se věnuje programům pro MŠ a programy pro ZŠ dělá společně s kolegy. Poptávka po programech pro MŠ je však velká a proto zaškolujeme dalšího pracovníka na výpomoc s programy pro MŠ.

Respondent č. 4: IS a SEV NP a CHKO Šumava, Kašperské Hory

Není, protože se nespécializujeme vyloženě na mateřské školy.

6. Jsou Vaše služby přizpůsobeny i pro postižené děti integrované do běžné MŠ?

Pokud ano, co vše pro postižené děti integrované do MŠ děláte, co jim nabízíte, jakým způsobem a jakými prostředky s nimi pracujete?

Respondent č. 1: Ochrana Fauny ČR

Ne, nikdy nebyly požadavky od MŠ.

Respondent č. 2: CEGV Cassiopeia

Ano. Víme, jak aktivity pro děti se speciálními potřebami upravit. Lektoři jsou vyškoleni a mají praktické zkušenosti.²

Respondent č. 3: Český nadační fond pro vydru

Programy Malování se zvířaty jsou vyloženě vhodné i pro postižené děti. Také nabízíme program tematicky velmi volný pro školy s postiženými dětmi nazvaný jednoduše Poznejte nás zblízka. Zde podle typu handicapu jsou vybrána vhodná zvířata a další pomůcky (peří, kosti, lebky, vývržky hadí svlečky apod.), a program nemá pevnou kostru a je veden podle chování dětí.

² CEGV Cassiopeia vytvořila pro základní školy speciální projekt **Nevidím, neslyším, ale vím ...**, který pomáhá učitelům jihočeských speciálních škol s realizací environmentální výchovy a s jejím zařazením do Školních vzdělávacích plánů. Výukové programy v rámci tohoto projektu jsou přizpůsobeny konkrétním školám a typům postižení jejich žáků. (<http://www.cegv-cassiopeia.cz/search.php?rsvelikost=sab&rstext=all-phpRS-all&rstema=101>)

Respondent č. 4: IS a SEV NP a CHKO Šumava, Kašperské Hory

Ano jsou. S postiženými dětmi je pracováno stejně jako s jejich spolužáky, činnosti dětí jsou většinou kolektivní, takže si vypomohou navzájem.

7. Má Vaše centrum dostatečnou nabídku programů pro děti s postižením?

Respondent č. 1: Ochrana Fauny ČR

Bez odpovědi.

Respondent č. 2: CEGV Cassiopeia

Takových programů není nikdy dost.

Respondent č. 3: Český nadační fond pro vydru

Jak je výše uvedeno. Témata programů jsou omezena tím, jaké vhodné zvíře je k dispozici.

Respondent č. 4: IS a SEV NP a CHKO Šumava, Kašperské Hory

Všechny programy se snažíme maximálně uzpůsobit dané kategorii dětí a jejich schopnostem a možnostem.

Pokud nemáte konkrétní programy pro děti s postižením, jste ochotni programy operativně uzpůsobit pro tyto děti?

Respondent č. 1: Ochrana Fauny ČR

ANO, program vždy upravujeme podle konkrétní cílové skupiny.

Respondent č. 2: CEGV Cassiopeia

Ano jsme schopni operativně přizpůsobit programy, ale vždy záleží i na dalších podmínkách a situacích.

Respondent č. 3: Český nadační fond pro vydru

Ano, jak je výše uvedeno.

Respondent č. 4: IS a SEV NP a CHKO Šumava, Kašperské Hory

Ano.

8. Kolik mateřských škol v současné době využívá vašich služeb?

Respondent č. 1: Ochrana Fauny ČR

Cca 50 MŠ.

Respondent č. 2: CEGV Cassiopeia

Kolem 50 MŠ z celého kraje.

Respondent č. 3: Český nadační fond pro vydru

Jestli jsem to dobře spočítala, tak v roce 2012 jsme realizovali programy pro 37 MŠ v Jihočeském kraji. Většina MŠ si však objednává za rok více programů. Celkem jsme realizovali v roce 2012 80 programů pro 1468 dětí z mateřských škol. Letos za leden a únor 17 programů pro MŠ pro 346 dětí. Zájem však překračuje naše časové možnosti, protože máme letos projekt z OPVK pro ZŠ, který zabírá mnoho času.

Respondent č. 4: IS a SEV NP a CHKO Šumava, Kašperské Hory

Minimálně 4 MŠ z našeho regionu dojíždí na programy pravidelně, ostatní dle objednávek programů. Kromě mateřských škol využívají naše služby také Centra volného času, kde věková kategorie dětí se rovná mateřským školám, a hotely, které nabízejí hlídání dětí.

Jsou mezi nimi i mateřské školy speciální?

Respondent č. 1: Ochrana Fauny ČR

Ano.

Respondent č. 2: CEGV Cassiopeia

Bez odpovědi.

Respondent č. 3: Český nadační fond pro vydru

MŠ Zachariášova v Č. Budějovicích pro děti s vadami zraku. Jinak se zvyšuje počet školek, kde jsou integrované postižené děti, ale statistiku si nevedeme.

Respondent č. 4: IS a SEV NP a CHKO Šumava, Kašperské Hory

Ne.

6.2 Výsledky - soubor č. 2

Respondent č. 1: MŠ Tábor - Měšice

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Respondent č. 3: CMŠ Lipenská 3, České Budějovice

Respondent č. 4: MŠ pro sluchově postižené Riegrova 1, České Budějovice

Respondent č. 5: MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice

Respondent č. 6: Mateřská škola Nové Homole

Respondent č. 7: MŠ Světlogorská, Tábor

Respondent č. 8: Mateřská škola a Základní škola, Tábor, ČSA 925 (MŠ speciální)

Respondent č. 9: MŠ Husova, Tábor

Respondent č. 10: MŠ Nábřeží, Čelkovice

Respondent č. 11: MŠ Dlouhá, Tábor

Respondent č. 12: MŠ Kollárova, Tábor

Respondent č. 13: MŠ Sokolovská, Tábor

1. Využíváte k realizaci environmentální výchovy ve vaší škole služeb některého z center EVVO?

Pokud ano, jakého?

Respondent č.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ekocentrum													
CEGV Cassiopeia ³	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano		ano	ano		ano
Ekocentrum Čapí hnízdo	ano	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ekocentrum Šípek	-	ano	ano	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
O.s. Vespolek	-	-	ano	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
CEV Dřípatka	-	-	ano	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Stanice Pomoc přírodě	-	-	ano	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ZOO Ohrada	-	-	ano	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Český nadační fond pro vydru ⁴	-	-	ano	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ROSA o.p.s.	-	-	ano	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
CEV Ochrany fauny ČR ⁵	-	-	-	-	-	-	-	-	ano	ano	ano	ano	ano
Lesy ČR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ano	ano	-	-
Zoo Větrovy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ano	-	-	-
Zoo Dvorec	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ano	-	-	-
Záchranná stanice pro zraněné živočichy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ano	-	-
Ekocentrum ve Voticích	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ano	ano	-
Botanická zahrada v Táboře	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ano	-	-
Odbor životního prostředí	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ano	-

Ze všech 13 mateřských škol Jihočeského kraje jich celkem 11 využívá služeb CEGV Cassiopeia a 5 spolupracuje s Ochranou Fauny ČR. Tyto centra jsou tedy nejvyužívanějšími.

³ Výsledky korespondují s rozhovorem vedeným s pracovníkem CEGV Cassiopeia.

⁴ Výsledky korespondují s rozhovorem vedeným s pracovníkem Českého nadačního fondu pro vydru.

⁵ Výsledky korespondují s rozhovorem vedeným s pracovníkem Ochrany fauny ČR.

2. Jaké konkrétní služby využíváte?

Respondent	č. 1	č. 2	č. 3	č. 4	č. 5	č. 6	č. 7	č. 8	č. 9	č. 10	č. 11	č. 12	č. 13
Typ služby													
Výukové programy	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	-	-	ano	ano ⁶	ano	ano
Projekty	-	-	-	-	-	-	-	ano ⁷	-	-	ano ⁸	-	-
Příležitostné akce	-	-	-	-	ano	-	-	-	ano ⁹	ano ¹⁰	ano	-	ano ¹¹
Semináře	ano	ano	ano	-	-	-	-	-	-	ano	ano	-	ano
Přednášky	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Výstavy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Soutěže	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Poradenství					ano ¹²								
Zapůjčování pomůcek			ano										
Další			ano ¹³	ano ¹⁴							ano ¹⁵	ano ¹⁶	

Ke konkrétním službám, které mateřské školy nejčastěji využívají, patří výukové programy, ty využívá celkem 11 mateřských škol, 8 jich je zapojeno do některého z projektů, dále pak semináře pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, zúčastňují se příležitostných akcí, využívají materiálů a metodických příruček. Jedna mateřská škola využívá také zapůjčování pomůcek.

⁶ Babi léto, Domácí zvířata, Planeta Země, Kolem světa, Pravěk, Středověk.

⁷ Spolupráce na projektu Ekoškola.

⁸ Podaná ruka- metodické příručky k realizaci EV.

⁹ Den Země.

¹⁰ Den Země.

¹¹ Den Země.

¹² Konzultace zahradních prvků.

¹³ Materiál pro školu i pro rodiče.

¹⁴ Navštívují přírodní zahradu CEGV Cassiopeia.

¹⁵ Naučná stezka (Lesy ČR), návštěva zvířátek- přijdou do školy.

¹⁶ Metodická pomoc, materiály.

3. Jste zapojeni do některého z programů pro mateřské školy?

Pokud ano, o jaký program se jedná?

Respondent č. 1: MŠ Tábor - Měšice

Ne.

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Jsme zapojeni do „Mrkvičky“ a do projektu Podaná ruka.

Respondent č. 3: CMŠ Lipenská 3, České Budějovice

Mrkvička.

Respondent č. 4: MŠ pro sluchově postižené Riegrova 1, České Budějovice

Do budoucna se chystáme zapojit do nově připravovaného programu pro děti se specifickými vzdělávacími potřebami.

Respondent č. 5: MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice

Mrkvička (žádáme opět o zapojení), jsme držiteli certifikátu Přírodní zahrady, Podaná ruka, Na jedné lodi.

Respondent č. 6: Mateřská škola Nové Homole

Mrkvička.

Respondent č. 7: MŠ Světlogorská, Tábor

Uchopit a pochopit.

Respondent č. 8: Mateřská škola a Základní škola, Tábor, ČSA 925 (MŠ speciální)

Ne.

Respondent č. 9: MŠ Husova, Tábor

Ne.

Respondent č. 10: MŠ Nábřeží, Čelkovice

Projekt Podaná ruka a uchopit a pochopit (Cassiopea). Do programu mrkvička jsme se chtěli přihlásit, ale bohužel se nám neozvali.

Respondent č. 11: MŠ Dlouhá, Tábor

Projekt Podaná ruka a Uchopit a pochopit (Cassiopeia).

Respondent č. 12: MŠ Kollárova, Tábor

Ne, ale realizujeme různé projekty.

Projekt Korálky poznání- rozpracováno po měsících, cíleně pro MŠ, vždy zaměřeno na nějaké téma, např. podzim- živá voda. Tahák pro učitele- teorie- voda, vodní systém, ptáci, ryby, obojživelníci, úkoly k získání korálků (10 korálků)- cíl, co si připravit, postup, úkoly/činnosti.

Projekt Rok stromu- Odbor životního prostředí- zasadily jsme strom a pozorovaly, jak roste. Pak jsme hledaly v okolí MŠ podobný strom. Co se dělá ze dřeva toho stromu. Sledovaly jsme význam stromu pro člověka. Děti si také dělaly herbáře.

Projekt- Motýlí zahrada- koupily jsme si motýlí zahradu, kde budeme s dětmi pozorovat larvy, jak vyvíjí, jak se kuklí. Mělo by se nám vylihnout 5 motýlů a ty bychom pak měly vypustit do přírody.

Respondent č. 13: MŠ Sokolovská, Tábor

Škola získala za své projekty v oblasti EVVO označení Škola pro udržitelný život, Zapojení do projektu Podaná ruka, Recyklohraní (časopis Pastelka).

Nejčastěji jsou mateřské školy zapojeny do projektů Mrkvička (2 MŠ), Podaná ruka (4 MŠ) a Uchopit a pochopit (3 MŠ). Všechny tyto projekty realizuje CEGV Cassiopeia.

Dvě mateřské školy uvedly, že se chtěly zapojit do projektu Mrkvička realizovaný Cassiopeiou, ale bohužel jim na žádost nikdo neodpověděl.

4. Jste se službami poskytovanými centry EVVO spokojeni?

Všechny mateřské školy jsou se službami center EVVO spokojeny, s výjimkou MŠ Husova, Tábor (*Respondent č. 9*), která na tuto otázku, ani její podotázky, neopověděla, protože nevyužívá žádnou ze služeb ekocenter, účastní se pouze příležitostných akcí.

MŠ pro sluchově postižené Riegrova 1 České Budějovice (Respondent č. 4) přímo vyzdvihuje programy CEGV Cassiopeia.

MŠ Světlogorská, Tábor (Respondent č. 7) je spokojena s domluvou na termínu, délce programu, tématu, složení skupiny a přizpůsobení věku dětí.

Které služby shledáváte jako nejvíce užitečné?

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Jsem ráda, že tato centra existují i že nabízejí spoustu programů pro děti i seminářů pro dospělé.

Respondent č. 3: CMŠ Lipenská 3, České Budějovice

Programy pro děti, pomůcky.

Respondent č. 5: MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice

Nejvíce užitečné jsou výukové programy pro děti.

Respondent č. 6: Mateřská škola Nové Homole

Výchovné programy, setkání pedagogů Mrkvičkových školek.

Respondent č. 13: MŠ Sokolovská, Tábor

Přínosné jsou semináře pro pedagogy a náměty pro činnost s dětmi, dále nabídka vzdělávacích programů či exkursí.

Zbylé respondentky shledaly všechny služby stejně užitečné, proto na tuto otázku neodpověděly.

Mateřské školy ze služeb nejvíce vyzdvihují výukové programy pro děti (5 MŠ) a semináře pro pedagogy (2 MŠ).

Uved'te klady a zápory služeb.

Respondent č. 1: MŠ Tábor - Měšice

Klady: konání seminářů a programů pro děti v blízkosti pracoviště, pestrá nabídka, bezplatné - Cassiopeia

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Klady: Jsem ráda, že zaměstnanci těchto center dojíždí přímo do školky.

Jediný problém je, že na různé nabídky není čas – pokud se týká různých výjezdů apod.

Respondent č. 10: MŠ Nábřeží, Čelkovice

Klady: pěkně a vhodně, přiměřeně k věku vytvořené výukové programy, využívají mnoho pomůcek, někdy přivezou i živá zvířátka, hrají s dětmi i vhodné tematické pohybové hry

Zápory: občas nám nevyhovuje práce některých lektorů, ale většiny ano.

Respondent č. 11: MŠ Dlouhá, Tábor

Klady: Chválíme si pracovníky center a dobrou spolupráci s nimi.

Respondent č. 12: MŠ Kollárova, Tábor

Klady: dobrá spolupráce s centry a lektory.

Zápory: programy se pořád opakovaly, neobnovovaly se.

Ostatní respondentky neshledaly žádný zápor a konkrétní klady je v danou chvíli nenapadly.

5. Změnili byste nějak stávající nabídku služeb a programů center EVVO?

Pokud ano, co a jak?

Mateřské školy necítí potřebu změny nabídky stávajících služeb center EVVO, jsou s nimi spokojeny. Objevil se návrh více obměňovat nabídku programů, který uvedla **MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice (Respondent č. 5)**.

6. Jsou pro Vás služby center EVVO finančně dostupné?

Všem mateřským školám se zdají služby finančně dostupné, opět s výjimkou **MŠ Husova, Tábor (Respondent č. 9)**, která na tuto otázku, ani její podotázky, neopověděla, protože žádnou ze služeb nevyužívá.

Některé respondentky ještě dodávají:

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Spousta akcí pro dospělé je bezplatná.

Respondent č. 7: MŠ Světlogorská, Tábor

Jen bychom uvítali, aby byla cena za dopravu zahrnuta již v dané ceně za program. Vždy jsme se museli domluvit třídy, abychom dopravu nehradili.¹⁷

Respondent č. 8: Mateřská škola a Základní škola, Tábor, ČSA 925 (MŠ speciální)

Využíváme spolupráce hlavně v rámci projektů.

Respondent č. 11: MŠ Dlouhá, Tábor

Protože nemáme tolik financí, vybíráme si spíše pro nás cenově příznivé služby, co se týká školení pracovníků a hlavně v místě MŠ.

Jinak si programy platí děti sami a problém s tím nemají, takže jsou ceny vyhovující.

Zdají se vám ceny služeb adekvátní?

Všem mateřským školám se ceny služeb zdají adekvátní.

¹⁷ Nelze z pozice centra dělat kalkulace na dopravu MŠ, neboť se jedná o individuální záležitost.

Některé ještě svou odpověď ještě doplňují takto:

Respondent č. 1: MŠ Tábor - Měšice

Možnost vybrat bezplatné semináře pro učitelky.

Respondent č. 5: MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice

U některých programů by mohla být cena i vyšší, v porovnání s jinými programy pro děti od jiných společností.

Respondent č. 13: MŠ Sokolovská, Tábor

Za úvahu stojí finanční spoluúčast dětí na vzdělávacích programech (cena někdy neodpovídá nabízenému obsahu).

7. Navštěvují Vaše zařízení i integrované děti s postižením?

Pokud ano, v čem a jak se liší realizace environmentální výchovy u těchto dětí?

Respondent č. 1: MŠ Tábor - Měšice

V současné době ne.

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

V současné době 2 děti.

Velmi záleží na typu postižení. Zda jsou děti spíše hyperaktivní, mentálně retardovaní, anebo mají nějaké tělesné omezení. Ideální je, pokud mají tyto děti asistenta.

Pro hyperaktivní děti je třeba často střídát činnosti. Pro mentálně retardované musí být program jednoduchý, ne moc statický a naukový. Pro zrakově postižené je to zase jiné. Musí si víc na věci sahat,... Je jasné, že pro předškolní děti musí program vždy vycházet ze zkušeností dětí.

Respondent č. 3: CMŠ Lipenská 3, České Budějovice

Ano. Je nutné, aby byli lektori EVVO seznámeni s přítomností těchto dětí na programu, aby je nepřekvapily jejich chování a reakce (mám na mysli především děti s PAS). Nutná je přítomnost učitelky (asistentky pedagoga), která děti usměrňuje, napomáhá komunikaci dítěte s lektorem a naopak (zvláště u těžkých řečových a sluchových vad) apod.

Respondent č. 4: MŠ pro sluchově postižené Riegrova 1, České Budějovice

Jsme speciální MŠ a centrum s námi pracuje odpovídajícím způsobem. Programy jsou přizpůsobené dětem a jejich potřebám a zvláštnostem. Dětem se sluchovým postižením tlumočíme programy do znakového jazyka, ale některé lektorky znakový jazyk ovládají.

Respondent č. 5: MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice

Ne.

Respondent č. 6: Mateřská škola Nové Homole

V současné době ne.

Respondent č. 7: MŠ Světlogorská, Tábor

Ne.

Respondent č. 8: Mateřská škola a Základní škola, Tábor, ČSA 925 (MŠ speciální)

Jsme mateřská škola speciální.

V názornosti a dopomoci, jinak se příliš neliší od běžných MŠ.

Respondent č. 9: MŠ Husova, Tábor

Ne.

Respondent č. 10: MŠ Nábřeží, Čelkovice

Ano. Děti s vadami řeči. I děti ze znevýhodněného sociokulturního prostředí.

Jsou přizpůsobeny věku dětí a jejich individualitám.

Respondent č. 11: MŠ Dlouhá, Tábor

Ne.

Jistě se činnosti musí přizpůsobovat jejich tempu a možnostem.

Respondent č. 12: MŠ Kollárova, Tábor

Ne.

Respondent č. 13: MŠ Sokolovská, Tábor

V letošním roce nenavštěvují.

Z odpovědí tedy vyplývá, že ve 3 mateřských školách mají i děti integrované a 2 mateřské školy jsou MŠ speciální.

8. Mají centra EVVO dostatečnou nabídku programů pro děti s postižením?

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Nemají samozřejmě v nabídce uvedeno: „tento program je vhodný pro postižené děti“. Ale záleží na dohodě – můžeme dopředu oznámit: v této třídě je chlapec s tímto postižením, nebo: tato třída je hodně neklidná apod.

Respondent č. 4: MŠ pro sluchově postižené Riegrova 1, České Budějovice

Ano. Už jsem se zmínila v předchozí otázce.

Respondent č. 8: Mateřská škola a Základní škola, Tábor, ČSA 925 (MŠ speciální)

Ano.

Ostatní mateřské školy uvedly, že nevědí, zda mají centra EVVO dostatečnou nabídku programů pro tyto děti.

Pokud nemají konkrétní nabídku pro tyto děti, jsou ochotni programy operativně přizpůsobit?

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Ještě jsme to takto neřešily.

Respondent č. 3: CMŠ Lipenská 3, České Budějovice

Myslím, že ano.

Respondent č. 4: MŠ pro sluchově postižené Riegrova 1, České Budějovice

Ano. Už jsem se zmínila v předchozí otázce.

Respondent č. 8: Mateřská škola a Základní škola, Tábor, ČSA 925 (MŠ speciální)

Nemáme zkušenost.

Respondent č. 10: MŠ Nábřeží, Čelkovice

Ano. Tyto programy mají lektori doplněné mnoha pomůckami, které mohou děti vnímat všemi smysly, a lektori ochotně program přizpůsobí těmto dětem. V naší MŠ máme i děti ze znevýhodněného sociokulturního prostředí, které bývají většinou opožděné a program z ekologického centra svou názorností i těmto dětem vyhovuje.

Respondent č. 11: MŠ Dlouhá, Tábor

Věřím, že ano.

Respondent č. 12: MŠ Kollárova, Tábor

Věřím, že se touto tematikou se zabývají.

Respondent č. 13: MŠ Sokolovská, Tábor

Když jsem byla na posledním semináři v Ekocentru Čapí hnízdo, tak určitě tam je to prostředí pro tyto děti určitě nesmírně přínosné, je to tam úžasně zpracované. Bezprostřední kontakt dítěte s nějakým živým zvířátkem. Skvělá práce.

Zbylé respondenty uvedly, že nevědí, zda jsou ochotni těmto dětem programy operativně přizpůsobit.

9. Jakým způsobem realizujete environmentální výchovu ve Vaší škole?

Co je jejím obsahem?

Respondent č. 1: MŠ Tábor - Měšice

Péče o přírodu, třídění odpadu, ochrana životního prostředí, udržitelný rozvoj

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Vědomosti z oblasti přírody, pozorování, hry a pokusy ve třídě i v přírodě, učení všemi smysly,...

Respondent č. 3: CMŠ Lipenská 3, České Budějovice

Je zakotvena v ŠVP, celoročně.

Různé projekty, činnosti v MŠ i na zahradě, venku v přírodě i ve městě.

Respondent č. 4: MŠ pro sluchově postižené Riegrova 1, České Budějovice

Vše musí být názorné. Takže chodíme do lesa, na statek, pěstujeme na školní zahradě zeleninu, aj. Budujeme u dětí vztah k živé i neživé přírodě.

Respondent č. 5: MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice

Máme celoroční program zaměřený na environmentální výchovu.

Naučit děti vnímat přírodu kolem sebe jako důležitou součást života. Vážít si darů přírody, pečovat o své okolí.

Respondent č. 6: Mateřská škola Nové Homole

Bez odpovědi.

Respondent č. 7: MŠ Světlogorská, Tábor

Je zařazena v měsíčních a týdenních plánech- ochrana zvířátek, třídění odpadu, šetření např. s vodou, význam živé i neživé přírody pro člověka- potrava, krása souvislosti např. koloběh vody, počasí recyklace.

Respondent č. 8: Mateřská škola a Základní škola, Tábor, ČSA 925 (MŠ speciální)

Program Veverka Rezka,

Vzdělávací program EVVO a zdravý životní styl – „Třídění odpadu je jen začátek“, „O čtyřech královstvích“ – únor – království vody, březen – království země, duben – království vzduchu, květen – sluneční království,
- Ekologická výchova nejmenších a malých, poznání a ochrana přírody, třídění odpadů...

Respondent č. 9: MŠ Husova, Tábor

Součást všech pěti vzdělávacích oblastí v RVP.

Vést děti k odpovědnému chování ve snaze chránit a zlepšovat kvality životního prostředí a tím i lepšího života nás všech v budoucnu, kdy o tom současné děti budou rozhodovat.

Respondent č. 10: MŠ Nábřeží, Čelkovice

Vycházíme z cílů RVP PV.

Seznamujeme děti s okolním světem a jeho děním, s vlivem člověka na životní prostředí a vytváříme základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte k životnímu prostředí.

Respondent č. 11: MŠ Dlouhá, Tábor

Řídíme se rámcovým vzdělávacím programem.

Snažíme se dětem zprostředkovat co nejvíce kontakt s přírodou. Na zahradě MŠ stavíme krmítka pro ptáčky, pozorujeme je a učíme se poznávat druhy ptáků, krmíme je. Také s dětmi pracujeme s ovocem a zeleninou, např. jsme společně pekly štrúdl a dělaly zeleninový salát. Poznáváme přírodu po hmatu. Vyrábíme s různými přírodninami, malujeme přírodu. Hrajeme hry zaměřené na ekologickou výchovu (viz. metodické příručky, např. na bylinky). Snažíme se jim zprostředkovat kontakt se zvířaty, jezdíme na prohlídky zvířátek nebo přijedou se zvířátky za námi do školky. Také se chystáme na návštěvu farmářských trhů, kde děti uvidíme ovoce, zeleniny, květiny atp.

Respondent č. 12: MŠ Kollárova, Tábor

Projekt Korálky poznání (viz výše)

Důležité je, abychom vytvořily elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj k životnímu prostředí. Přirozeně a zprostředkovaně poznávat přírodní okolí, sledovat rozmanitosti a změny v přírodě, přírodní jevy, rostliny, živočichy. Hledat různé otázky a odpovědi, diskutovat nad problémem, pracovat s praktickými ukázkami, provádět experimenty.

Projekt- Motýlí zahrada – abychom dětem jen něco nepřednášely, ale aby si děti vyzkoušely a viděli ten proces, experimentovaly, aby vše bylo autentické.

Máme k dispozici i mikroskopy. V zimě jsme s dětmi pozorovaly pavouky, mrtvou mouchu a různé další živočichy.

Respondent č. 13: MŠ Sokolovská, Tábor

Je trvalou součástí vzdělávacího obsahu ŠVP školy, vychází z RVP PV.

Každodenní činnosti dětí- při hrách, při řízených činnostech, pobytech venku- neustále, tematicky zaměřené vycházky či exkurze (cílenější aktivity), vzdělávací programy, dílčí projekty, společné oslavy svátků jako Den Země.

Na co kladete největší důraz?

Respondent č. 1: MŠ Tábor - Měšice

Ochrana životního prostředí.

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Pozorujeme přírodu v rámci 4 ročních období a prožíváme je velmi silně.

Respondent č. 3: CMŠ Lipenská 3, České Budějovice

Vztahy, prožitky.

Respondent č. 4: MŠ pro sluchově postižené Riegrova 1, České Budějovice

Že je přírodu třeba chránit.

Respondent č. 5: MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice

Zažít přírodu na vlastní kůži, vážít si života kolem sebe (lidi, zvířata i rostliny).

Respondent č. 6: Mateřská škola Nové Homole

Citlivé chování ke svému okolí, jeho poznání a pochopení různých ekosystémů.

Respondent č. 7: MŠ Světlogorská, Tábor

Bez odpovědi.

Respondent č. 8: Mateřská škola a Základní škola, Tábor, ČSA 925 (MŠ speciální)

Na environmentální výchovu jako celek.

Respondent č. 9: MŠ Husova, Tábor

Děti musí mít dostatek odpovídajících znalostí a dovedností, pozitivní přístup zajišťuje vhodná motivace.

Respondent č. 10: MŠ Nábřeží, Čelkovice

Pomocí her, pozorování a praktických činností vedeme děti k poznávání přírody živé i neživé, přírodních jevů, dějů, rostlin, živočichů.

Respondent č. 11: MŠ Dlouhá, Tábor

Aby si děti udržely přírodu pro budoucí život a pro svoje další děti, aby se zajímali o ekologii. Vedeme je k třídění odpadu (kontejnery u školky). Poznávání přírody (viz předchozí otázka).

Respondent č. 12: MŠ Kollárova, Tábor

Propojení teorie a praxe, aby děti poznatky, které získají v MŠ, pak uplatňovaly nejen samy, ale aby to přenášely i do rodin, aby působily a na rodiče, ať je to třeba třídění odpadu, ochrana životního prostředí, neodhazovat odpadky, protože se většinou ti dospělí chovají hůř než ty děti.

Aby to bylo funkční- když děti získají nějakou informaci, sdělení, poznatek, např. experimentem, aby se to v nich nějak zakořenilo, aby jim to bylo vlastní, vzaly si to za své a podle toho i tak jednaly, aby ochraňovaly životní prostředí, aby se jim to zažilo a nedělalo se to jen účelově.

Respondent č. 13: MŠ Sokolovská, Tábor

Prožitky dětí a propojenost s ostatními aktivitami.

Jakých cílů chcete dosáhnout?

Respondent č. 1: MŠ Tábor - Měšice

Vytvořit v dětech odpovědný postoj k životnímu prostředí a péči o něj, seznámit děti se současnými problémy v této oblasti a jejich možném dopadu, ukázat dětem možnosti, jak těmto problémům lze předcházet.

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Vytvářet u dětí kladné postoje k přírodě a k životu vůbec, k její ochraně, zprostředkovat informace v oblasti EVVO také jejich rodičům. Vést k vědomí odpovědnosti. Zprostředkovat vědomosti a dovednosti z oblasti přírody, a to různými činnostmi (nejlépe hrami a pozorováním).

Respondent č. 3: CMŠ Lipenská 3, České Budějovice

Pomoci nalézat lásku k přírodě, mít úctu ke všem a ke všemu kolem, zvyšovat úroveň mezilidských vztahů.

Respondent č. 4: MŠ pro sluchově postižené Riegrova 1, České Budějovice

Vážít si forem života. Pochopit, že jsme součástí přírody.

Respondent č. 5: MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice

Vychovat jedince citlivé k vnímání potřeb okolí.

Respondent č. 6: Mateřská škola Nové Homole

Všestranný vývoj dítěte s ekologickým myšlením.

Respondent č. 7: MŠ Světlogorská, Tábor

Bez odpovědi.

Respondent č. 8: Mateřská škola a Základní škola, Tábor, ČSA 925 (MŠ speciální)

Rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám. Vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí. Pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškodit a ničit. Rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách.

Respondent č. 9: MŠ Husova, Tábor

Získat zájem dětí o zkoumání přírodních jevů, nebýt lhostejný ke stavu životního prostředí kolem nás, šetrně zacházet s vodou, energií, třídít odpad, aktivně se v rámci možností podílet na ekologicky přínosných aktivitách (péče o rostliny, zvířata, ptactvo...).

Respondent č. 10: MŠ Nábřeží, Čelkovice

Chceme utvořit povědomí o významu životního prostředí na člověka, špatných vlivů na život prostředí a pak ho pomoci chránit.

Respondent č. 11: MŠ Dlouhá, Tábor

Jak jsem již zmiňovala, udržení přírody pro další generace, zdravý životní styl, ekologické smýšlení.

Respondent č. 12: MŠ Kollárova, Tábor

Naplňování cílů v oblasti RVP PV Dítě a svět.

Respondent č. 13: MŠ Sokolovská, Tábor

Vycházíme z RVP PV.

Jaké má postavení ve vašem školním vzdělávacím programu?

Respondent č. 1: MŠ Tábor - Měšice

Samostatný projekt – Modrá planeta, zařazován v průběhu celého roku, Účast na akcích Ekocentra, Při společných vycházkách.

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Je to jeden z hlavních bodů školního vzdělávacího programu.

Respondent č. 3: CMŠ Lipenská 3, České Budějovice

Důležité místo.

Respondent č. 4: MŠ pro sluchově postižené Riegrova 1, České Budějovice

Významné. Prolíná se všemi integrovanými bloky po celý rok.

Respondent č. 5: MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice

Jedno z hlavních.

Respondent č. 6: Mateřská škola Nové Homole

Prolíná všemi složkami výchovy.

Respondent č. 7: MŠ Světlogorská, Tábor

Bez odpovědi.

Respondent č. 8: Mateřská škola a Základní škola, Tábor, ČSA 925 (MŠ speciální)

Jedna z 5 – ti vzdělávacích oblastí ŠVP - „Dítě a svět“ – oblast sociálně kulturní a environmentální

Respondent č. 9: MŠ Husova, Tábor

Začleněno ve všech vzdělávacích oblastech školního RVP, vzájemně se prolíná a doplňuje, nejvíce pozornosti je mu věnováno v oblasti Dítě a svět, jsou stanoveny dílčí vzdělávací cíle – nabídka realizace + očekávané výstupy.

Respondent č. 10: MŠ Nábřeží, Čelkovice

Jeden z hlavních cílů ŠVP.

Respondent č. 11: MŠ Dlouhá, Tábor

Je to jedno z hlavních témat.

Respondent č. 12: MŠ Kollárova, Tábor

Jde o soubor teoretických poznatků a námětů praktických intelektových činností a příležitostí vhodných k naplňování cílů vzdělávání v oblasti RVP PV Dítě a svět, který je zakomponován v ŠVP.

Respondent č. 13: MŠ Sokolovská, Tábor

Je trvalou součástí vzdělávacího obsahu ŠVP.

10. V čem je podle Vás zavádění environmentální výchovy do MŠ pro děti přínosné?

Respondent č. 1: MŠ Tábor - Měšice

Co se děti naučí již v MŠ, to mohou dále rozvíjet ZŠ.

Respondent č. 2: Církevní MŠ „U sv. Josefa“, Č. Budějovice

Většina našich dětí bydlí ve městě, a nemá příliš velkou možnost si na přírodu „sáhnout“. Proto si myslíme, že je nutné jim ji více zprostředkovat. Snažíme se o to jak ve třídě, tak hlavně na zahradě MŠ a při výjezdech do přírody za město.

Jde o vytváření postojů k přírodě, a to zejména „ochranitelských“, potřeby „zelena“ a „krásna“

Snažíme se dětem předat různé vědomosti a dovednosti. Patříme do přírody, vnímáme v ní množství obrazů a symbolů pro náš život. Pomáhá nám si klást důležité životní otázky. Je nám v ní dobře.

Respondent č. 3: CMŠ Lipenská 3, České Budějovice

To, že děti mají, úctu k druhým, váží si i jejich práce, mají pěkný vztah k přírodě a nebojí se sami přizít ruku k dílu.

Respondent č. 4: MŠ pro sluchově postižené Riegrova 1, České Budějovice

Děti v MŠ se naučí hravou formou chápat, že jsme součástí přírody a je třeba ji chránit. V tomto věku jsou děti více emočně laděné, a když získají kladný vztah k přírodě, může to být na celý život.

Respondent č. 5: MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice

Naučí je nesobeckému přístupu k životu i k životnímu prostředí.

Respondent č. 6: Mateřská škola Nové Homole

Dává dětem základy hodnot, které jsou důležité pro život v současné společnosti, vede je k přemýšlení nad svým chováním.

Respondent č. 7: MŠ Světlogorská, Tábor

Je to pro ně zajímavá zkušenost, dozví se zase jiným způsobem vědomosti od lektora, ne od učitelky, se kterou jsou stále. Prohloubí si získané vědomosti. Také jsme pro děti uspořádali výlet na farmu Čapí hnízdo ve Voticích, moc se jim tam líbilo. Ve školce na zahradě jsme v loni v zimě našli netopýra a volali jsme ochráncům přírody, kteří si pro něj přijeli a s dětmi si o záchraně popovídali.

Respondent č. 8: Mateřská škola a Základní škola, Tábor, ČSA 925 (MŠ speciální)

Už v předškolním věku je potřeba v dětech přirozeně rozvíjet úctu k životu ve všech jeho formách, vztah a ochranu k přírodě a všemu živému.

Respondent č. 9: MŠ Husova, Tábor

Rozvíjí kompetence, které směřují k budoucímu zodpovědnému proenvironmentálnímu chování.

Respondent č. 10: MŠ Nábřeží, Čelkovice

Při dnešním špatném stavu životního prostředí je důležité již v nejužlejším věku dětem předávat znalosti o přírodě a vést je ke správným postojům k životnímu prostředí a jeho ochraně.

Respondent č. 11: MŠ Dlouhá, Tábor

Aby si udržely přírodu pro budoucí život, vážily si jí. A aby vedly zdravější život.

Respondent č. 12: MŠ Kollárova, Tábor

Vytvoří si vztah k přírodě a dozví se o ní mnoho zajímavého. Budou vedeny k ochraně životního prostředí a mohou k tomu vést i své okolí a svou rodinu, například díky třídění odpadu apod.

Respondent č. 13: MŠ Sokolovská, Tábor

Je propojena s ostatními oblastmi předškolního vzdělání, které tam jsou, je to takové rovnoměrně vyvážený poměr, aby tam ty oblasti byly zastoupeny. A environmentální a sociálně kulturní oblast, jsou, myslím si, poměrně nejsložitější, protože navazují na to, co dítě umí, co se týká svojí identity, společenství, rodiny a to, jak vlastně žije, jak je k tomu vedené, to se pak odráží v těchto dvou dalších. Jaký je jeho vztah k přírodě, k planetě, k tomu, co tady bude, jak se k ní budeme chovat. To všechno se tam odráží. Takže tam je, řekla bych, nejproblematičtější vývoj, který je závislý na tom, co se v tom dítěti utvořilo, jakoby v osobnosti, to pak odráží tyto dvě složky, environmentální a sociálně kulturní oblast.

7. Diskuze

Služby, které centra EVVO poskytují, se shodují s výčtem služeb, které ve své publikaci uvádí Máchal (2000) takto: Zaměřují se především na ekopedagogické služby a činnosti, které z nejrůznějších důvodů nemohou poskytovat školy. Jejich těžiště činnosti spočívá v nabídce ekologických výukových programů, v poskytování ověřených námětů, metodických návodů k nejrůznějším aktivitám, ve tvorbě učebních pomůcek, ale i v oblasti vzdělávání pedagogů.

Centra dále uvedla ještě další služby: pořádání příležitostných akcí, výstav, soutěží a vedení praxí.

Snaží se volit takové formy a metody práce, které považuje za potřebné, působivé a efektivní pro své „zákazníky“- cílové skupiny dětí či dospělých. (MÁCHAL 1996)

Důležitými prvky při sestavování programů jsou návaznost na vzdělávací programy, odborná správnost, respektování vývojových potřeb dětí a mládeže, probuzení zájmu, názornost, hravost, spolupráce, tvořivost. (<<http://www.pavucina-sev.cz/?idm=14>>) Tyto fakta korespondují s odpověďmi zkoumaného souboru č. 1- Center EVVO, které při sestavování svých programů vycházejí z cílu RVP PV a pokud je potřeba, program přizpůsobí i dětem se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich možnostem. Program je více názorný, je využíváno větší množství pomůcek, předávané informace se vícekrát opakují. Průběh a struktura programu se odvíjí od typu postižení integrovaných dětí, aby jim tak byl co nejlépe uzpůsoben, protože každý typ postižení vyžaduje specifické podmínky. V tom se shodují i mateřské školy.

Pro potřebu realizace environmentální výchovy v MŠ je například organizována vzdělávací a informační podpora Mrkvička, kterou realizuje díky podoře MŠMT Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina. (JANČAŘÍKOVÁ 2010) Koordinátorem tohoto programu pro Jihočeský kraj je CEGV Cassiopeia.

Ze zkoumaného souboru č. 2- MŠ Jihočeského kraje uvedly 2 MŠ (CMŠ „U sv. Josefa, České Budějovice, MŠ Nové Homole), že jsou do programu Mrkvička zapojeny. 2 MŠ (MŠ Fr. Ondříčka, České Budějovice, MŠ Nábřeží, Čelkovice) odpověděly,

že se do programu přihlásily, ale nikdo se jim neozval. Myslím si, že je to velká škoda pro obě strany, protože „Mrkvičková síť“ mohla být bohatší o další členy a jejich zkušenosti. Možná by stálo za úvahu zlepšení komunikace mezi CEGV Cassiopeia a žádajícími mateřskými školami.

Environmentální činnosti může zpestřit spolupráce s centry EVVO a lektory environmentální výchovy. Lektor přináší do třídy osvěžení a může seznámit děti se svým oborem. Učitelka také může využít nabídky programů environmentální výchovy v některém blízkém středisku environmentální výchovy nebo ekocentru. (JANČAŘÍKOVÁ 2010) Jak vyplývá z výzkumu, mateřské školy této možnosti využívají. Nejvíce využívanými centry EVVO, co se zkoumaného souboru č. 2 týče, jsou CEGV Cassiopeia a Ochrana Fauny ČR. Mateřské školy také uvádějí, že jsou se službami center spokojeny. V nejvyšší míře se účastní výukových programů a seminářů pro pedagogy, které centra pořádají.

Školní vzdělávací programy mateřských škol naplňují oblast EVVO ve všech ohledech, realizují ji dle principů a cílů RVP PV.

A to zejména v tom, že akceptují přirozená vývojová specifika dětí předškolního věku a důsledně je promítají do obsahu, forem a metod vzdělávání těchto dětí. Umožňují rozvoj a vzdělávání každého dítěte v rozsahu jeho individuálních možností a potřeb, zaměřují se na vytváření základů klíčových kompetencí, vytvářejí prostor pro rozvoj různých programů a koncepcí. (RVP PV 2004)

Díky těmto principům může mateřská škola přizpůsobit veškeré činnosti i integrovaným dětem s postižením.

V samotném RVP mají školy uvedenu možnost využívat různých forem i metod vzdělávání a přizpůsobování vzdělávání konkrétním regionálním i místním podmínkám, možnostem a potřebám. (RVP PV 2004) Což, jak vyplývá z výsledků výzkumu, jejich činnost vhodně v této oblasti doplňuje a přispívá tak k lepší realizaci EVVO v rámci ŠVP.

Jak všechny mateřské školy uvedly, environmentální výchova prostupuje celým jejich ŠVP, který tvoří dle RVP PV, a největší prostor je jí věnován v oblasti RVP PV

nazvané „Dítě a svět. To potvrzuje i Leblová (2012): v této vzdělávací oblasti se dílčí cíle nejvíce a přímo dotýkají životního prostředí a ekologického chování.

Jak vyplývá z výzkumu, školy naplňují všechny tři roviny uváděné Horkou (1996). V rámci EVVO v MŠ dochází k osvojování hodnot, děti se učí základnímu chování vůči přírodě (třídění, péče o rostliny a zvířata...), učí se souvislostem mezi jejich chováním a kvalitou životního prostředí, dozvědí se něco o struktuře životního prostředí (o jeho složkách), jsou vedeny k úctě k přírodě a k šetrnému a odpovědnému jednání (šetřit vodou, třídit odpad ...).

Odpovědi mateřských škol na otázku, v čem je zavádění environmentální výchovy do MŠ pro děti přínosně, korespondují s tvrzením Leblové (2012): Environmentální výchova vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech. Má za úkol budovat v lidech pozitivní vztah k přírodě, schopnost estetických prožitků v souvislosti s přírodou, zabývá se poznáváním vztahů v přírodě a vlivem člověka na ni. Věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu. Součástí těchto postojů by mělo být i to, aby se člověk uměl omezit, odříct si, vzdát se něčeho ve prospěch budoucnosti planety.

Lze tedy říci, že centra EVVO mají širokou škálu služeb a programů pro mateřské školy, které ochotně uzpůsobují i dětem s postižením. Všechna 4 centra EVVO mají bohatou nabídku výukových programů pro mateřské školy.

Centra EVVO se snaží nabízet co nejpestřejší nabídku služeb a reagovat na potřeby MŠ v oblasti EVVO. Například při tvorbě výukových programů vycházejí z principů a cílů RVP PV zejména v oblasti environmentální.

Každý kraj má svá specifika. V Jihočeském kraji patří mezi nejvyužívanější služby právě výukové programy a semináře pro pedagogy. Centra dále pořádají řadu jednorázových akcí, například Den Země, organizují různé soutěže a výstavy s environmentální tematikou. Mnoho center EVVO je klinickým pracovištěm některých středních a vysokých škol a dává tak studentům možnost praxe v jejich zařízení. K často využívaným službám patří také účast v projektech center EVVO, prostřednictvím nichž poskytují mateřským školám metodickou pomoc plnou námětů k environmentálním

činností, hrám, teoretickou oporou pro učitele a mnoho dalších materiálů. Z takovýchto projektů můžeme jmenovat projekt Podaná ruka, Uchopit a pochopit či Mrkvička, do které je v současnosti zapojeno 33 MŠ Jihočeského kraje. Všechny jmenované programy jsou pod záštitou CEGV Cassiopeia.

V kraji Vysočina například Chaloupky o.p.s. realizují projekt Zahradní terapie-Gartentherapie, jehož cílem je sociální zapojení a inkluze zvýhodněných skupin. (<http://www.chaloupky.cz/cs/1-realizovane-projekty-zahradni-terapie-gartentherapie.html>)

Myslím si, že by i v Jihočeském kraji mohlo některé z center EVVO zrealizovat tomu podobný projekt. Ve výsledcích uvádím informaci o projektu CEGV Cassiopeia Nevidím, neslyším, ale vím ..., který je zaměřen na environmentální výchovu v základních školách speciálních a je uzpůsoben dětem s postižením. Mnoho mateřských škol s integrovanými dětmi i mateřských škol speciálních by jistě podobný projekt velmi uvítalo.

Všechny mateřské školy jsou se službami center EVVO v Jihočeském kraji spokojeny. Nejvíce vyzdvihují pestrou nabídku výukových programů pro děti, které jsou dobře vytvořeny, dále pak semináře pro pedagogy. Vyjádřily také spokojenost s lektory. Mateřské školy uvedly, že necítí potřebu změny nabídky stávajících služeb center EVVO, vyhovuje jim.

Závěr

Ve své práci jsem se zaměřila na realizaci environmentální výchovy v mateřské škole v rámci spolupráce s centry EVVO. Mými cíli bylo zjistit nabídku programů a služeb center EVVO pro mateřské školy v Jihočeském kraji a zjistit, zda mateřské školy v Jihočeském kraji považují nabídky center EVVO za dostačující. Dále jsem se zabývala otázkou realizace environmentální výchovy u integrovaných dětí s postižením z pohledu mateřských škol i center EVVO.

Z výzkumu vyplynulo, že nabídka služeb center EVVO pro mateřské školy je velmi široká a mateřské školy je shledávají dostačující a vyhovující. Co se týká dětí integrovaných, centra EVVO se jim své programy snaží vždy maximálně přizpůsobit, což potvrzují i mateřské školy. Ty dále uvádějí, že s těmito dětmi je nutno pracovat názorněji a přizpůsobovat se jejich tempu a potřebám. Vše je zakotveno v RVP PV .

Je zřejmé, že environmentální výchova v Jihočeském kraji je ve spolupráci s centry EVVO velmi dobře zajišťována. Je nedílnou a velmi důležitou součástí ŠVP každé mateřské školy. Prostřednictvím cílů environmentální výchovy, zahrnujících mimo jiné vedení k ochraně životního prostředí a úctě k přírodě, vychovává mateřská škola děti v zodpovědné lidi, s proekologickými hodnotami.

Zaujal mě projekt Zahradní terapie – Gartentherapie společnosti Chaloupky, který je zaměřen na sociální zapojení a inkluzi. Myslím si, že by bylo dobré, kdyby se takový projekt realizoval i v Jihočeském kraji. CEGV Cassiopeia má přírodní zahradu, takže by mohla podobný projekt zrealizovat a nabízet ho školám například v rámci projektu Mrkvička. Jistě by bylo velkým přínosem pro mateřské školy s integrovanými dětmi i pro mateřské školy speciální, kdyby centra nabízela více programů cíleně vytvořených pro děti s postižením. Bohužel tomu zatím tak není, proto by pro ně projekt Zahradní terapie mohl být inspirací k vytvoření podobných projektů, kterých je v současnosti nedostatek.

Seznam informačních zdrojů:

1. FISHER, Slavomil – ŠKODA, Jiří. Speciální pedagogika. 1. Vyd. Praha: TRITON, 2008. 205 s. ISBN 978-80-7387-014-0.
2. HEDERER, Josef. Životní prostředí a výchova. 1. Vyd. Praha: Portál, 1994. 51 s. ISBN 80-85282-88-7.
3. HORKÁ, Hana – SYSLOVÁ, Zora. *Studie k předškolní pedagogice*. 1. Vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 121 s. ISBN 978-80-210-5467-7.
4. HORKÁ, Hana. *Teorie a metodika environmentální výchovy*. Brno: Paido, 1996. 75 s. ISBN 80-85931-33-8.
5. JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání. Vyd. 1. Praha: Josef Raabe, 2010. 148 s. ISBN 978-80-86307-95-4.
6. KVASNIČKOVÁ, Danuše – GUTH, Jiří – STACH, Jiří – VELEK, Ondřej. *Environmentální informace a osvěta: Manuál k zákonu č. 123/1998 Sb., o právu na ochranu životního prostředí*. 1. Vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 1998. 84 s. ISBN 80-7212-048-4.
7. LANGMEIER, Josef – KREJČÍŘOVÁ, Dana. Vývojová psychologie. 2. Aktualiz. Vyd. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
8. LEBLOVÁ, Eliška. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 176 s. ISBN 978-80-262-0094-9.
9. MÁCHAL, Aleš – HUSTÁK, Josef – SLÁMOVÁ, Galina. Malý ekologický a environmentální slovníček. 2. upravené a dopl. vyd. Brno: Rezekvítek, 1997. ISBN 80-902954-1-X.
10. MÁCHAL, Aleš. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou: metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy*. Vyd. 1. Brno: Rezekvítek, 2002. 205 s. ISBN 80-902954-0-1.
11. MÁCHAL, Aleš. *Špetka dobromysli (Kapitoly z praktické ekologické výchovy)*. 1. Vyd. Brno: Rezekvítek, 1996. 153 s. ISBN 80-901668-6-5.

12. MATĚJČEK, Tomáš. *Malý geografický a ekologický slovník*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2007. 132 s. ISBN 978-80-86034-68-3.
13. OPRAVILOVÁ, Eva – GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Rok v mateřské škole: kurikulum předškolní výchovy*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2003. 496 s. ISBN 80-7178-847-3.
14. PIPEKOVÁ, Jarmila (et al.). *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozšíř. Vyd. Brno: Paido, 2010. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.
15. PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 3., rouš. A aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2001. 328 s. ISBN 80-7178-579-2.
16. *Publikace, Výukové pomůcky, Časopisy, Vydavatelé*. České Budějovice: CEGV Cassiopeia. 2005. 33 s.
17. ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě v předškolním období*. 1. Vyd. Praha: Mladá fronta, 2004. 76 s. ISBN 80-204-1187-9.
18. UZLOVÁ, Iva. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním: praktický průvodce pro osobní a pedagogické asistenty*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 135 s. ISBN 978-807-3677-640.
19. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie 1.: Dětství a dospělost*. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
20. VÍTKOVÁ, Marie (ed). *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální*. 2 rozš. a přeprac. Vyd. Brno: Paido, 2004. 463 s. ISBN 80-7315-071-9.

Internetové zdroje:

21. Akční plán Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice na léta 2010-2012 s výhledem do roku 2015. In: <http://www1.cenia.cz/www/>. 2009. Dostupné z: [http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/\\$pid/MZPMSFHZA1MF](http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/$pid/MZPMSFHZA1MF).

22. Ekocentra: Jihočeský kraj. *Portál Ministerstva životního prostředí: ekocentra.cz* [online]. [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.ekocentra.cz/ekocentra/jihocesky-kraj/>.
23. Ekologická výchova: Ekocentra. *Krasec: Krajská síť environmentálních center* [online]. 2006, 13.04.2013 [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.krasec.cz/pages/ekocentra>.
24. EV PROJEKTY: MRKVIČKA. *Cassiopeia: centrum ekologické a globální výchovy* [online]. [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.cegv-cassiopeia.cz/search.php?rsvelikost=sab&rstext=all-phpRS-all&rstema=27>.
25. Institut výzkumu inkluzivního vzdělávání: O institutu. *PEDAGOGICKÁ FAKULTA Masarykovy univerzity* [online]. 2009 – 2013 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/katedry-a-instituty/iviv/o-institutu/>.
26. JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina – KAPUCIÁNOVÁ, Magdalena. Environmentální výchova v předškolním vzdělávání – hledání optimální podoby. [on-line] *ENVIGOGIKA*. 2012, VII/1. Dostupné z: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/cz/recenzovane-clanky/201-envigogika-2012-vii-1/663-environmentalni-vychova-v-predskolnim-vzdelavani-hledani-optimalni-podoby>.
27. Koncepce environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO) Jihočeského kraje na období 2012 – 2020. In: <http://www.kraj-jihocesky.cz/>. 2011. Dostupné z: [http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par\[id_v\]=1335&par\[lang\]=CS](http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par[id_v]=1335&par[lang]=CS).
28. Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO). In: <http://www.msmt.cz/>. 2008. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-msmt-k-zajisteni-environmentalniho?highlightWords=22.+Metodick%C3%BD+pokyn+M%C5%A0MT+zaji%C5%A1t%C4%9Bn%C3%AD+environment%C3%A1ln%C3%A1Dho+vzd%C4%9Bl%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD%2C+v%C3%BDchovy+osv%C4%9Bty+%28EVVO%29>.

29. Mrkvička – vzdělávací a informační podpora mateřským školám. *Pavučina: Sdružení středisek ekologické výchovy* [online]. [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.pavucina-sev.cz/?idm=34>.
30. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha. In: <http://www.msmt.cz/>. 2001. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>.
31. O Krasci: O sdružení. *Krasec: Krajská síť environmentálních center* [online]. 2006, 13.04.2013 [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.krasec.cz/pages/sdruzeni-o-sdruzeni>.
32. O nás. *Chaloupky: Učíme řeči přírody* [online]. 2010 - 2013 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.chaloupky.cz/cs/1-topmenu-o-nas.html>.
33. O nás. *Institut výzkumu inkluzivního vzdělávání* [online]. 2012 [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/iviv/index.php/o-nas>.
34. O projektu. Cassiopeia: Centrum ekologické a globální výchovy [online]. 24. 06. 2011 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.cegv-cassiopeia.cz/search.php?rsvelikost=sab&rstext=all-phpRS-all&rstema=101>.
35. Poslání a činnost: Činnost členských organizací. *Pavučina: Sdružení středisek ekologické výchovy* [online]. [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.pavucina-sev.cz/?idm=14>.
36. Poslání a činnost: Poslání a činnost SSEV Pavučina. *Pavučina: Sdružení středisek ekologické výchovy* [online]. [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.pavucina-sev.cz/?idm=12>.
37. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. In: <http://www.msmt.cz/>. 2004. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani>.

38. Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty České republiky. In: <http://www.mzp.cz/>. 2000. Dostupné z: <http://www.mzp.cz/cz/evvo>.
39. Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008 – 2015). In: <http://www.msmt.cz/>. 2008. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/strategie-vzdelavani-pro-udrzitelny-rozvoj-ceske-republiky>.
40. Systém podpory environmentální výchovy, vzdělání, osvěty a informování veřejnosti o stavu životního prostředí Jihočeského kraje. In: <http://www1.cenia.cz/www/>. 2002. Dostupné z: [http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/\\$pid/MZPMSFI5UPIF](http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/$pid/MZPMSFI5UPIF).
41. Zahradní terapie - Gartentherapie. *Chaloupky: Učíme řeči přírody* [online]. 2010 – 2013 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.chaloupky.cz/cs/1-realizovane-projekty-zahradni-terapie-gartentherapie.html>.
42. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: <http://www.msmt.cz/>. 2004. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>.
43. Znakový jazyk: Historie Českého znakového jazyka. *Ruce.cz* [online]. 2004 – 2013 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/95-historie-ceskeho-znakoveho-jazyka>.